

شماره ثبت: ۴۳۸
بهمن ۱۴۰۰
مسلسل: ۱۸۰۷۰
دوره یازدهم – سال اول

اظهار نظر کارشناسی درباره:
«طرح زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش جهت مقابله با
تهدیدات زیستی در کشور»
(برنامه راهبردی و مرکز مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی)

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۸۰۷۰

کد موضوعی: ۲۷۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: اظهارنظر کارشناسی درباره: «طرح زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی در کشور» (برنامه راهبردی و مرکز مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی)

نام دفتر: مطالعات فرهنگی و آموزش

تهیه و تدوین‌کنندگان: هادی یوسفی، یوسف زراعت‌کیش

همکار: سهیلا خردمندنیا

ناظران علمی: موسی بیات، صادق ستاری‌فرد، کامیل قیدرلو

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. تهدیدات زیست

۲. سازمان پدافند غیرعامل

۳. کمیته علمی مقابله با تهدیدات زیستی

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۱/۲۳

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۲.....	دامنه تهدیدات زیستی
۳.....	سابقه قوانین مرتبط با موضوع تهدیدات زیستی
۹.....	تحلیل اسناد و قوانین موجود
۱۰.....	نهادها و شوراهاى مرتبط با موضوع مخاطرات و تهدیدات زیستی در کشور
۱۴.....	برخی اسناد ایالات متحده آمریکا و انگلستان در حوزه تهدیدات زیستی
۱۷.....	اظهار نظر درباره طرح
۱۹.....	بررسی مواد طرح
۳۴.....	نتیجه‌گیری و پیشنهاد
۳۵.....	منابع و مآخذ

اظهار نظر کارشناسی درباره:

«طرح زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی در کشور»
(برنامه راهبردی و مرکز مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی)

چکیده

طرح «زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی در کشور (برنامه راهبردی و مرکز مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی)» با هدف آماده‌سازی زیرساخت علمی جهت مقابله با تهدیدات زیستی با شماره ثبت ۴۳۸ مورخ ۱۳۹۹/۱۰/۲۸ در مجلس شورای اسلامی اعلام وصول شد. طرح حاضر در ۱۲ ماده به موضوعات متنوعی شامل ایجاد شبکه مرجعیت علمی (ماده (۱))، تشکیل گروه مرجع تشخیص سریع و ایجاد آزمایشگاه مرجع دانش زیستی (ماده (۲))، ایجاد گروه مرجع درمان‌های پیشرفته مقابله با تهدیدات زیستی (ماده (۳))، ایجاد سامانه رصد تهدیدات زیستی (ماده (۴))، ایجاد سامانه دیده‌بانی علوم زیستی (ماده (۶))، ایجاد کرسی اخلاق زیستی کشور (ماده (۱۱))، ایجاد سامانه دیده‌بانی و آسیب‌شناسی اخلاق زیستی (ماده (۱۲)) و غیره است. این طرح حاوی ایرادهای قانونی و حقوقی متعددی از جمله مغایرت مواد (۱)، (۲)، (۳)، (۴)، (۶)، (۸)، (۱۰)، (۱۱) و (۱۲) با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی به دلیل ایجاد بار مالی و افزایش هزینه‌های بخش عمومی بدون تعیین منبع تأمین آن است. از دیگر ایرادهای وارده بر طرح عدم شفافیت و ابهام در مواد (۱)، (۴)، (۵)، (۷)، (۸)، (۹) و (۱۰) است که مغایر با جزء «۳» و «۴» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری است. از طرفی مضمون مواد (۱)، (۲)، (۳)، (۴)، (۵)، (۶)، (۱۰) و (۱۲) به‌انحای مختلف در اسناد دیگر اشاره شده است و ذکر آنها در طرح حاضر تکرار مفاد اسناد پیشین در این زمینه است. بنابراین عمده مواد این طرح فاقد اولویت قانونگذاری هستند.

پس از بررسی‌های کارشناسی و برگزاری جلسات هم‌اندیشی با متخصصان امر مشخص شد وجود یک مرجع علمی برای مقابله با تهدیدات زیستی از ضرورت و اهمیت لازم برخوردار است و نیاز به هماهنگی و یک‌صدایی تمامی نهادهای فعال در زمینه تهدیدات زیستی در کشور وجود دارد. براین اساس در این گزارش ضمن موافقت با کلیات طرح، به بررسی سوابق قانونی، ساختارها و نهادهای موجود و همچنین سناریوهای احتمالی پرداخته شده است. در پایان نیز مواد طرح مورد بررسی قرار گرفته و پیشنهاد مواد جایگزین ارائه شده است.

مقدمه

با توسعه و پیشرفت فناوری‌های زیستی در دهه‌های اخیر و وجود رقابت‌های پنهان و آشکار میان کشورهای مختلف، بروز تهدیدات زیستی به یکی از واقعیت‌های غیرقابل انکار در جوامع تبدیل شده است. توسعه و پیشرفت‌های فناوری‌های زیستی امکان ایجاد عواملی با ویژگی‌هایی نظیر قدرت کُشدگی فوق‌العاده، ایجاد ابهام در تشخیص، مقاومت در برابر آنتی‌بیوتیک‌ها و آنتی‌ویروس‌ها، پنهان بودن در برابر سیستم ایمنی، پایداری محیطی بالا، ایجاد ناتوانی‌های ماندگار و قابل انتقال به نسل‌های بعد و ... را فراهم کرده است.^۱ تهدید زیستی به هر نشانه، رویداد یا حادثه طبیعی یا غیرطبیعی با استفاده از عوامل زیستی که موجب تضعیف و نابودی سرمایه‌های انسانی و یا آسیب‌های اقتصادی از طریق تخریب و نابودی سرمایه‌های زیستی در کشور شود، گفته می‌شود.^۲ این تعریف حتی شامل حوادثی می‌شود که بدون دخالت انسان در اثر انتشار طبیعی عوامل زیستی ایجاد و به اپیدمی‌های فراگیر مبدل می‌شود.^۳ بررسی دقیق تعریف فوق نشان از حوزه گسترده تأثیر آن دارد و این امر اهمیت موضوع تهدیدات زیستی را بیش از پیش نشان می‌دهد. البته با همه‌گیری ویروس کووید - ۱۹ از سال ۱۳۹۸، اهمیت این موضوع حتی برای عموم مردم نیز به‌وضوح روشن شده است. آسیب‌های وارده از این ناحیه بر کشور در مدت شیوع این ویروس، جدا از هزینه‌های مالی هنگفت تحمیل شده، کشته شدن بیش از ۱۳۰ هزار نفر و مبتلا شدن بیش از ۶ میلیون نفر (تا لحظه تدوین این گزارش) به این ویروس بوده است که در این میان تعدادی از نیروهای متخصص کادر درمان نیز به شهادت رسیده‌اند.

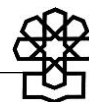
دامنه تهدیدات زیستی

تهدیدات زیستی به‌طور کلی به ۶ حوزه تهدیدات آب، دام و طیور، انسان، غذا، دارو و محیط‌زیست تقسیم می‌شوند که هوا و خاک را هم می‌توان به آنها افزود. به بیان دیگر در این زمینه بخش‌های مختلفی درگیر هستند. برای مثال بخش کشاورزی با تهدیدات مربوط به آب، گیاهان و دام‌ها در ارتباط است. به‌طور ویژه در حوزه دامی بخشی از تهدیدها شامل ظهور و رخداد بیماری‌های مهلک دامی به‌صورت طبیعی / غیرعمدی، اتفاقی / تصادفی یا عمدی است که حتی سوءظن وجود چنین بیماری‌هایی باعث بروز مشکلات متعدد و زمینه‌ساز بحران می‌گردد. این حوادث ممکن است باعث بروز بیماری، مرگ و میر در جمعیت دامی و انسانی، ایجاد خسارت بسته به وسعت و شدت آن در صنعت دامپروری کشور و از دست دادن امنیت غذایی و به خطر افتادن بهداشت عمومی جامعه و درنهایت از بین بردن توان مقاومت و

۱. سند راهبردی پدافند زیستی کشور در حوزه انسان.

۲. پدافند زیستی، نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی.

۳. میلاد درجه و فرشاد نجفی‌پور، مبانی پدافند زیستی حوزه انسانی، ۱۳۹۵.

از هم‌گسیختگی اجتماعی گردد. این امر در مورد هر بیماری دامی که تهدیدی مهم و ناگهانی برای سلامتی دام یا بهداشت عمومی بوده و تولید مواد غذایی را مورد تأثیر قرار دهد و منابع کافی و آمادگی لازم برای کنترل و مهار آن وجود نداشته باشد، صدق می‌کند. چنین بررسی و برآوردی را برای سایر ابعاد ۶گانه فوق نیز می‌توان انجام داد. البته در حساسیت هریک از حوزه‌های اشاره شده، تردیدی وجود ندارد. بنابراین گستره آن و لزوم توجه به هریک از حوزه‌های فوق غیرقابل انکار به نظر می‌رسد.

همان‌گونه که اشاره شد، تهدیدات زیستی تنها به‌طور مستقیم زندگی انسان‌ها را تهدید نمی‌کنند، بلکه بسیاری از مواد غذایی، گیاهان و دام‌ها در صورت آلوده بودن می‌توانند زیست انسان‌ها را تحت تأثیر قرار دهند. بنابراین با توجه به تنوع تهدیدات در این حوزه و شیوع ویروس کووید - ۱۹ که همچنان زندگی بشر را مختل نموده است، توجه به موضوع کلی تهدیدات زیستی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

اما نکته اساسی به چگونگی برخورد و مقابله با این تهدیدات مربوط است. بررسی دوره همه‌گیری ویروس کووید - ۱۹ نشان داد، راهی بجز بهره‌گیری از علم و فناوری جهت مقابله با این موضوع و تمامی موضوعات مرتبط با تهدیدات زیستی وجود ندارد. از استراتژی‌های اتخاذ شده جهت مقابله با این بیماری در کشورهای مختلف، تا تولید تجهیزات، دارو و واکسن، همه وابسته به نظام دانش و فناوری است.

نکته دیگری که در این میان قابل توجه است، نیاز به وجود حداقل یک مرجع علمی مورد اطمینان و مورد تأیید نظام تصمیم‌گیری است که قدرت پیش‌بینی تهدیدات و در مواقع بحران قابلیت ارائه علمی‌ترین مشاوره‌ها را به نهادهای تصمیم‌گیر داشته باشد. زیرا نبود یک مرجع واحد برای هشدار تهدیدات زیستی و اظهارنظرهای متعدد و بعضاً متناقض از سوی افراد یا نهادها آسیب‌زا خواهد بود. بنابراین ضرورت وجود مرجعی علمی احساس می‌شود که از مرحله دیده‌بانی زیستی تمامی تهدیدات و مخاطرات موجود را شناسایی کرده و به دستگاه‌های متولی هشدار داده و در مراحل بعدی استراتژی‌های مشخصی در رابطه با نحوه پیشگیری، درمان، استفاده از دارو، واکسن و یا حتی تولید و چگونگی تولید و یا واردات آن را توصیه کند.

سابقه قوانین مرتبط با موضوع تهدیدات زیستی

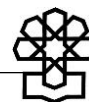
به‌طور کلی قوانین و اسناد موجود در این حوزه را می‌توان در دو دسته قرار داد. دسته اول، اسناد و قوانینی که به‌طور مستقیم با تهدیدات زیستی یا ایمنی زیستی در ارتباط بوده و دسته دوم، اسناد و قوانینی که به‌طور غیرمستقیم یا کلی با این حوزه در ارتباط بوده یا ارتباط کمتری با آن دارند. در جدول زیر به‌طور خلاصه اسناد و قوانین مورد اشاره قرار می‌گیرند و در ادامه به تشریح برخی از مرتبط‌ترین‌های آنها پرداخته می‌شود.

جدول ۱. اسناد و قوانین مرتبط با تهدیدات زیستی

نوع	سند / قانون	نهاد تصویب‌کننده	تاریخ تصویب
دسته اول: ارتباط مستقیم	طرح جامع میکروبی کشور	شورای عالی امنیت ملی	۱۳۷۸/۰۴/۲۳
	سند راهبردی پدافند زیستی در حوزه انسان	سازمان پدافند غیرعامل	۱۳۹۲/۰۸/۰۵
	سند راهبردی پدافند غیرعامل منابع و ذخایر ژنتیکی کشور	سازمان پدافند غیرعامل	۱۳۹۶/۱۱/۰۱
	سند مرزبانی زیستی	سازمان پدافند غیرعامل	۱۳۹۶/۱۱/۱۷
	نظام عملیاتی پدافند زیستی کشور	سازمان پدافند غیرعامل	-
دسته دوم: ارتباط غیرمستقیم	قانون تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	مجلس شورای اسلامی	۱۳۶۴/۰۷/۰۹
	قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور	مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۷/۰۲/۳۱
	قانون ایمنی زیستی	مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۸/۰۵/۰۷
	سیاست‌های کلی نظام سلامت	ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۳/۰۱/۱۸
	ماده (۵۸) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور	مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۶/۰۱/۱۶
	قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع ژنتیکی کشور	مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۶/۱۰/۲۴
	قانون مدیریت بحران	مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۸/۰۶/۰۳
	سند جامع علم و فناوری در حوزه دفاعی و امنیتی جمهوری اسلامی ایران	شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۹/۱۲/۰۵

۱. سند راهبردی پدافند زیستی کشور در حوزه انسان

براساس این سند وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به‌عنوان دستگاه مسئول پدافند زیستی حوزه انسان تعیین شده است. هدف از تدوین این سند، ایجاد درک واحد و مناسب از مفهوم پدافند زیستی در ذهن مسئولان و متخصصان این حوزه و ایجاد چشم‌انداز، رسالت، اهداف و راهبردهای مشترک به‌منظور اقدام هدفمند، هماهنگ، همسو و هوشمند همه دستگاه‌های ذی‌ربط بوده است. از مهم‌ترین موارد اشاره شده در بیانیه مأموریت این سند می‌توان به مواردی مانند «ایجاد سامانه یکپارچه رصد و پایش و هشداردهی تهدیدات زیستی حوزه سلامت در سطح ملی، منطقه‌ای و استانی»، «ایجاد ساماندهی نظام مدیریت بحران‌های زیستی در سطوح ملی، منطقه‌ای و استانی»، «ارتقا و ساماندهی نظام آموزشی و پژوهشی پدافند زیستی در حوزه سلامت»، «تأمین و توسعه ذخایر استراتژیک اقلام و تجهیزات ضروری پدافند زیستی در حوزه سلامت (واکسن، دارو، خون و فرآورده‌های خونی)»، «ساماندهی و ارتقای شبکه جامع تشخیص تهدیدات زیستی حوزه سلامت در سطح ملی، منطقه‌ای و استانی» و «توسعه و ساماندهی نظام جامع بهداشت و درمان در برابر تهدیدات زیستی حوزه سلامت» اشاره کرد که با تهدیدات

زیستی و ابعاد آن در ارتباط مستقیم است. در همین راستا راهبردهای در نظر گرفته شده برای اجرایی‌سازی سند، شامل مواردی از قبیل «راه‌اندازی مرکز پدافند زیستی تخصصی، روزآمد و پاسخگو در حوزه سلامت»، «ایجاد شبکه منسجم، یکپارچه، روزآمد، سازماندهی شده و سلسله‌مراتبی رصد، پایش، تشخیص و هشدار تهدیدات زیستی در حوزه مرتبط با انسان با رویکرد درون‌سازمانی و برون‌سازمانی»، «ایجاد بانک جامع زیستی مورد نیاز در پدافند زیستی»، «طراحی و استقرار نظام جامع اطلاعات پدافند زیستی در حوزه سلامت»، «پشتیبانی، ارتقا و به‌روزرسانی کیفیت عملکرد شبکه دانشگاهی کشور در راستای پاسخگویی بهینه به نیازهای نظام سلامت در برابر تهدیدات زیستی» و «تقویت و ارتقای نظام شبکه‌ای و روزآمد آزمایشگاه‌های کنترل غذا و دارو در سطح کشور در برابر تهدیدات زیستی» است که در صورت اجرایی شدن می‌تواند بخش قابل توجهی از دغدغه طراحان طرح حاضر را مرتفع کند.

۲. سند مرزبانی زیستی

این سند به منظور ساماندهی، هم‌افزایی و هماهنگی امور مرزی زیستی در ارتباط با رصد، پایش، مراقبت، کنترل، تشخیص و مدیریت و دفاع در برابر تهدیدات زیستی مرزهای هوایی، زمینی و دریایی، تدوین و تصویب شده است.

بر این اساس، ایجاد نظام پدافند مرزبانی زیستی از طریق تعریف وظایف، نقش‌ها، ارتباطات و روابط بین دستگاه‌های ذی‌ربط مشارکت‌کننده در مرز و مبادی ورودی و خروجی کشور به شکلی که هرگونه تهدید و آسیب‌پذیری زیستی در حوزه‌های ۶گانه زیستی رصد، پایش، تشخیص، مراقبت، مدیریت و کنترل شود، در نظر گرفته شده است. در راستای اجرایی شدن سند حاضر نیز کمیته‌هایی در دو سطح پیش‌بینی شده است:

الف) کمیته عالی پدافند مرزبانی زیستی کشور که متشکل از وزارتخانه‌ها و ارگان‌های ملی است؛
ب) کمیته استانی پدافند مرزبانی زیستی که متشکل از افراد و ارگان‌های در سطح استان است که برای کمیته‌های هر سطح وظایف و مأموریت‌های ویژه‌ای تعریف شده است.
نکته قابل ذکر درباره سند مرزبانی زیستی، تعیین قرارگاه پدافند زیستی به‌عنوان دبیرخانه کمیته عالی پدافند مرزبانی زیستی است که مسئولیت آن هماهنگی و برگزاری جلسات است. همچنین در این سند وظایف دستگاه‌های مختلف نیز به‌طور جداگانه مشخص شده است. به بیان دیگر دستگاه‌های زیر دارای شرح وظایف مشخص در این سند هستند: وزارت راه و شهرسازی، وزارت کشور، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت امور اقتصادی و دارایی، گمرک جمهوری اسلامی ایران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت صنعت، معدن و تجارت، سازمان حفاظت محیط‌زیست.

۳. سند نظام عملیاتی پدافند زیستی کشور

در سند حاضر قرارگاه پدافند زیستی مسئولیت مصون‌سازی و مقابله با پیامدهای زیستی در کشور را از طریق سازماندهی و به‌کارگیری ظرفیت‌های عملیاتی ملی، دستگاهی، استانی و شهرستانی با مشارکت و همیاری نهادهای مردم‌محور عهده‌دار است. مأموریت‌های زیر از سوی این قرارگاه راهبری شده و بر اجرای آنها نظارت می‌شود و شامل این موارد است:

۱. دیده‌بانی زیستی، رصد و پایش، تحلیل و تشخیص و هشدار تهدیدات زیستی و اشراف اطلاعاتی بر تهدیدات زیستی،
 ۲. هدایت و راهبری و اجرای عملیات پدافند زیستی برابر چرخه عملیاتی پدافند زیستی،
 ۳. به‌روزرسانی، تقویت و توسعه نظامات عملیاتی پدافند زیستی سازماندهی شده و نهادینه شده، سلسله‌مراتبی و یکپارچه در کشور،
 ۴. ارتقای آمادگی پدافند زیستی با طرح‌های عملیاتی، آموزش، مهارت (عمومی و تخصصی) تمرین و رزمایش‌ها،
 ۵. سازماندهی نیروی متخصص پشتیبان، ذخیره و احتیاط پدافند زیستی،
 ۶. پاسخ و مقابله با رخداد‌های زیستی در زمان طلایی (اضطراری و جامع)،
 ۷. پشتیبانی پدافند زیستی، تقویت عمل کلی و حفظ ذخایر راهبردی،
 ۸. ارتقای ظرفیت‌های آموزشی، پژوهشی، تحقیقاتی و آزمایشگاهی کشور در حوزه پدافند زیستی،
 ۹. دفاع حقوقی در برابر تهدیدات زیستی،
- ماده (۱۳) سند فوق به‌وضوح مسئولیت‌های این حوزه را مشخص نموده، به‌گونه‌ای که قرارگاه پدافند زیستی در این میان نقش ویژه‌ای را دارد. بندهای ماده فوق به این شرح است:
۱. راهبری و مدیریت تهدیدات و حوادث زیستی در سطح ملی و پیامدهای ناشی از آن برعهده شورای عالی پدافند زیستی و به ریاست رئیس‌جمهور است،
 ۲. قرارگاه عملیات پدافند زیستی با فرماندهی وزیر کشور و جانشینی رئیس سازمان پدافند غیرعامل تشکیل می‌شود،
 ۳. قرارگاه مسئولیت رصد و پایش، راهبری، طرح‌ریزی، ارتقای آمادگی، آموزش، کنترل و نظارت، رزمایش و حصول اطمینان از آمادگی‌های عملیاتی پدافند زیستی در کشور را برعهده دارد. البته موارد دیگری نیز در این راستا وجود دارد که مربوط به ستادهای استانی است.

۴. طرح جامع میکروبی کشور

طرح حاضر که مصوب شورای عالی امنیت ملی به تاریخ ۱۳۷۸/۰۴/۲۳ است در بند «۲-۲» به موضوعاتی اشاره دارد که با موضوع طرح حاضر در ارتباط است. در این بند با اشاره به شیوع بیماری یا احتمال کاربرد سلاح‌های میکروبی نهادهای متفاوتی مسئولیت مقابله را برعهده دارند: «مسئولیت اصلی مقابله با شیوع بیماری‌های میکروبی برعهده نهادهای غیرنظامی ذی‌ربط کشور است. بر این اساس ضروری است وزارتخانه‌های ذی‌ربط به‌ویژه بهداشت و درمان و جهاد کشاورزی کلیه امکانات لازم برای تحقیق، تشخیص، درمان و مقابله با تمامی بیماری‌های انسانی، حیوانی و گیاهی را فراهم نمایند. در صورتی که متعاقب بررسی‌ها و تحلیل اطلاعات و آنالیز نمونه‌های دریافتی از مناطق، احتمال کاربرد سلاح‌های میکروبی و یا اقدامات تروریستی وجود داشته باشد، نهادهای نظامی کشور مدیریت بحران را برعهده گرفته و با بهره‌برداری از کلیه امکانات وزارتخانه‌ها برای مقابله هرچه سریع‌تر با بیماری اقدام خواهند نمود. در این راستا ضروری است بخش نظامی خود را در جهت تحقیق، تشخیص، درمان و مقابله با عوامل میکروبی که به‌عنوان سلاح به‌کار گرفته می‌شوند تجهیز، تقویت و در هنگام لزوم بسیج نمایند. در همین راستا بند «۳» آیین‌نامه اجرایی طرح فوق به‌صورت صریح «کمیت‌های با مسئولیت ستاد کل نیروهای مسلح» را مسئول مدیریت بحران در صورت احتمال کاربرد سلاح‌های میکروبی و اقدامات تروریستی دانسته است.

۵. سیاست‌های کلی نظام سلامت

بند «۲-۳»: کاهش مخاطرات و آلودگی‌های تهدیدکننده سلامت مبتنی بر شواهد معتبر علمی.

۶. قانون ایمنی زیستی

این قانون در سال ۱۳۸۸ در مجلس شورای اسلامی تصویب و توسط دولت برای اجرا ابلاغ شد. در این قانون، ساختار نظارتی، سیاست‌گذاری و مدیریتی ایمنی زیستی در کشور و همچنین چارچوب و کلیات فرایند مجاز واردات، تولید، رهاسازی و تجارت محصولات زنده دستکاری شده ژنتیکی و همچنین نحوه برخورد با متخلفان در این زمینه آورده شده است. این قانون دارای ۱۱ ماده و ۷ تبصره است. شورای ملی ایمنی زیستی در این قانون پیش‌بینی شده است.

۷. ماده (۵۸) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور

در این ماده دولت مکلف است نسبت به رعایت اصول پدافند غیرعامل در مطالعه، طراحی و اجرای طرح‌های حساس و مهم و نیز تأسیسات زیربنایی و ساختمان‌های حساس و شریان‌های اصلی و حیاتی کشور و آموزش عموم مردم توسط دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری

به منظور پیشگیری و کاهش مخاطرات ناشی از سوانح غیرطبیعی و ایجاد سامانه پایش، هشدار، خنثی‌سازی درخصوص تهدیدات نوین در مراکز مذکور اقدام کند.

آیین‌نامه اجرایی ماده (۵۸) قانون احکام دائمی و بند «پ» ماده (۱۰۶) و ماده (۱۰۹) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه کشور:

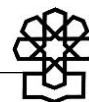
ماده (۵) آیین‌نامه فوق‌-وظایف دستگاه‌ها: بند «پ»- ایجاد سامانه پایش، هشدار، خنثی‌سازی درخصوص تهدیدات نوین در مراکز مذکور: ۱. دستگاه‌های اجرای ملی و استانی موظفند برابر مصوبه ۱۶۰/۱/۸۰۴ مورخ ۱۳۹۴/۱۱/۱۴ کمیته دائمی، سامانه رصد، پایش و تشخیص مبتنی بر تهدیدات نوین با استفاده از شبکه ارتباطی امن و پایدار ایجاد نمایند.

۸. سند جامع علم و فناوری در حوزه دفاعی و امنیتی جمهوری اسلامی ایران

این سند به گونه‌ای طراحی شده است که مجموعه‌ای پویا و یکپارچه جهت دستیابی به اقتدار علمی و فناوری حوزه دفاع و امنیت مهیا شود و با همراهی ذی‌نفعان دخیل در پیشرفت علمی و تربیت انسان‌هایی آزاداندیش و برخوردار از قدرت منطق همراه با منطق قدرت، ارتباط گسترده با جامعه علمی و تقویت سرریز متقابل علم و فناوری بین بخش‌های نظامی و ملی را ساماندهی کند. از اهداف کلان این سند که به طور کلی مرتبط با موضوع تهدیدات زیستی است، می‌توان به «برخورداری از اشراف هوشمند بر محیط متغیر، پرفراز و نشیب و پرشتاب جهان معاصر، پیچیدگی‌ها، عدم قطعیت‌ها و ابهامات و تهدیدات نوپدید» اشاره کرد.

۹. قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع ژنتیکی کشور

این قانون در مورخ ۱۳۹۶/۱۰/۲۴ توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسیده است. طبق مفاد این قانون وزارتخانه‌های جهاد کشاورزی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان حفاظت محیط‌زیست موظفند هر کدام با استفاده از امکانات جاری بدون گسترش ساختار تشکیلاتی و با سازماندهی تمامی واحدهای درون سازمانی موجود که در ذیل احکام این قانون قرار می‌گیرند، ساختاری مستقل و متناسب تا سطح معاون بالاترین مقام مسئول دستگاه و با رعایت قوانین و مقررات مربوط تأسیس و حسب مورد به ترتیب امور منابع ژنتیکی کشاورزی اعم از حفاظت از ذخایر ژنتیکی و بانک ژن در محدوده امور مربوط به کشاورزی، باغبانی، جنگل، مرتع، بیابان، شیلات، دام، طیور، زنبورداری و خوراک دام و طیور و بیماری‌ها و آفات مرتبط با این موارد، منابع ژنتیکی پزشکی انسانی و منابع ژنتیکی حیات وحش را مدیریت می‌نمایند. در آیین‌نامه اجرایی این قانون به موضوعاتی از قبیل ایجاد سامانه اطلاعاتی جامع، کارگروه اخلاق زیستی، کمیته علمی صلاحیت‌دار، ارزیابی مخاطرات زیستی و ... به نهادهای ذکر شده در آیین‌نامه واگذار شده است.

تحلیل اسناد و قوانین موجود

نکته قابل ذکر درخصوص اسناد و قوانین فوق این است که این اسناد و قوانین به طور کلی موضوع تهدیدات زیستی را مورد توجه قرار داده‌اند و به طور ویژه به بحث مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی که موضوع طرح حاضر است پرداخته‌اند. هر چند که یکی از ایرادهای مهم طرح حاضر نیز پرداختن به مسائلی غیر از ایجاد مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی است. به طور کلی بررسی اسناد و قوانین موجود که محتوای برخی از آنها نیز در بالا ارائه شد، نشان می‌دهد برخی از مواد طرح اعلام وصول شده با اسناد و قوانین موجود که سابقاً توسط نهادهای مختلف به تصویب رسیده است دارای هم‌پوشانی‌هایی است. به طور کلی موارد اشاره شده در جدول زیر هم در طرح اعلام وصول شده وجود دارد و هم در اسناد و قوانین موجود:

جدول ۲. هم‌پوشانی مواد طرح با مفاد اسناد و قوانین موجود

ردیف	قوانین و اسناد موجود	موضوع مواد در قوانین و اسناد موجود	مواد مشابه در طرح اعلام وصول شده
۱	سند راهبردی پدافند زیستی کشور	- پشتیبانی، ارتقا و به‌روزرسانی کیفیت عملکرد شبکه دانشگاهی کشور در راستای پاسخگویی بهینه به نیازهای نظام سلامت در برابر تهدیدات زیستی - ایجاد سامانه یکپارچه رصد و پایش و هشداردهی تهدیدات زیستی حوزه سلامت در سطح ملی، منطقه‌ای و استانی - ارتقا و ساماندهی نظام آموزشی و پژوهشی پدافند زیستی در حوزه سلامت - ساماندهی و ارتقای شبکه جامع تشخیص تهدیدات زیستی حوزه سلامت در سطح ملی، منطقه‌ای و استانی - تقویت و ارتقای نظام شبکه‌ای و روزآمد آزمایشگاه‌های کنترل غذا و دارو در سطح کشور در برابر تهدیدات زیستی - توسعه و ساماندهی نظام جامع بهداشت و درمان در برابر تهدیدات زیستی حوزه سلامت	ماده (۲) ماده (۳) ماده (۴) ماده (۵)
۲	سند مرزبانی زیستی	- رصد و پایش تهدیدات و کنترل تهدیدات زیستی در مرز چارچوب تهدیدات کلان زیستی - تجمیع داده بانک‌های اطلاعاتی تهدیدات زیستی تهیه شده توسط نهادهای تخصصی - سیاستگذاری برنامه‌ریزی، ایجاد هماهنگی‌ها و تقسیم‌کار در حوزه تهدیدات زیستی	ماده (۴) ماده (۵) ماده (۶)

ردیف	قوانین و اسناد موجود	موضوع مواد در قوانین و اسناد موجود	مواد مشابه در طرح اعلام وصول شده
۳	سند نظام عملیات پدافند زیستی کشور	- دیدبانی زیستی، رصد و پایش، تحلیل و تشخیص و هشدار تهدیدات زیستی و اشراف اطلاعاتی بر تهدیدات زیستی - سازماندهی نیروی متخصص پشتیبان، ذخیره و احتیاط پدافند زیستی؛ - ارتقای ظرفیت‌های آموزشی، پژوهشی، تحقیقاتی و آزمایشگاهی کشور در حوزه پدافند زیستی؛	ماده (۴) ماده (۶) ماده (۷)
۴	آیین‌نامه اجرایی ماده (۵۸) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه	ماده (۵) آیین‌نامه فوق: وظایف دستگاه‌ها: بند «پ»: ایجاد سامانه پایش، هشدار، خنثی‌سازی در خصوص تهدیدات نوین در مراکز (مراکز مذکور در قانون)	ماده (۴)
۵	قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع ژنتیکی کشور و آیین‌نامه مربوطه	ایجاد سامانه اطلاعاتی جامع تشکیل کارگروه اخلاق زیستی و کمیته علمی صلاحیت‌دار ارزیابی مخاطرات زیستی	ماده (۳) ماده (۱۱) ماده (۱۲)

جدول فوق نشان می‌دهد برخی از مواد عنوان شده در طرح «زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی» پیش از این نیز در برخی از اسناد و قوانین نیز به انحاء مختلف اشاره شده است. به بیان دیگر بخش قابل توجهی از این طرح سابقاً در اسناد و قوانین مختلف مورد اشاره قرار گرفته است. بنابراین می‌توان گفت در این دسته از مواد، مشکل فقدان قانون یا سند بالادستی نبوده است و فرضیه‌های دیگری درباره مورد توجه قرار نگرفتن آن به‌گونه‌ای که طرح جدیدی درباره آن پیشنهاد شود قابل بحث است.

نهادها و شوراهای مرتبط با موضوع مخاطرات و تهدیدات زیستی در کشور

۱. شورای عالی سلامت و امنیت غذایی

این شورا در تاریخ ۱۳۸۵/۰۷/۳۰ بنا به پیشنهاد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به استناد بند «الف» ماده (۸۴) قانون برنامه چهارم توسعه با تصویب آیین‌نامه تشکیل آن توسط هیئت وزیران شکل گرفته است. این شورا به منظور حفظ و ارتقای سلامت و بهبود کیفیت آحاد مردم، اتخاذ تدابیر مناسب، سیاست‌ها و راهبردهای کلان در جهت رسیدن به این هدف و همچنین نهادینه کردن مدیریت،

سیاستگذاری، ارزشیابی و هماهنگی در قلمرو سلامت همگانی و امنیت غذا و تغذیه تشکیل شده است. دو نکته در خصوص این شورا وجود دارد: اول اینکه در تبصره «۶» ماده (۵) این آیین‌نامه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی می‌تواند برحسب مورد نسبت به ایجاد کارگروه‌های تخصصی برای پشتیبانی امور شورای عالی اقدام نمایند. نکته دوم در همین راستا به ماده (۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مربوط می‌شود که به تشکیل شورای عالی سلامت تأکید نموده است.

۲. شورای ملی ایمنی زیستی

براساس ماده (۳) قانون ایمنی زیستی جمهوری اسلامی ایران، شورای ملی ایمنی زیستی برای اهداف زیر تشکیل شده است:

- الف) سیاستگذاری، تعیین و تصویب راهبردها در عرصه ایمنی زیستی و نظارت بر اجرای آن؛
 - ب) هماهنگی بین وظایف قانونی دستگاه‌های اجرایی ذی‌صلاح با مقررات این قانون؛
 - ج) تصویب آیین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها و ضوابط موضوع قانون ایمنی زیستی.
- همچنین براساس این قانون وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مسئولیت حفاظت از سلامت انسان و بررسی ارزیابی مخاطرات احتمالی موجودات زنده تغییر شکل یافته‌ای را برعهده دارد که به مصرف غذای انسانی می‌رسد و همچنین مسئولیت شناسایی و اتخاذ تدابیر لازم در مورد موجودات زنده‌ای را برعهده دارد که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم برای انسان بیماری‌زاست.

۳. سازمان مدیریت بحران کشور

براساس فصل سوم و ماده (۶) قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور، این سازمان به‌منظور ایجاد مدیریت یکپارچه در امر سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، ایجاد هماهنگی و انسجام در زمینه‌های اجرایی و پژوهشی، اطلاع‌رسانی متمرکز و نظارت بر مراحل مختلف مدیریت بحران و ساماندهی و بازسازی مناطق آسیب‌دیده و استفاده از همه امکانات و لوازم مورد نیاز وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و عمومی، بانک‌ها و بیمه‌های دولتی، نیروی نظامی و انتظامی، مؤسسات عمومی غیردولتی، شوراهای اسلامی، شهرداری‌ها، تشکلهای مردمی، مؤسساتی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر نام است، دستگاه‌های تحت امر مقام معظم رهبری و نیروهای مسلح در صورت تفویض اختیار معظم‌له، جهت بهره‌مندی بهینه از توانمندی‌های ملی منطقه‌ای و محلی در مواجهه با حوادث طبیعی و سوانح پیش‌بینی نشده تشکیل شده است. همچنین در ماده (۷) قانون تشکیل این سازمان، آمده است که سازمان مدیریت بحران وابسته به وزارت کشور بوده و رئیس آن به پیشنهاد وزیر کشور و تأیید شورای عالی و حکم وزیر کشور منصوب می‌شود. وظایف سازمان فوق نیز که موضوع ماده (۸) قانون تشکیل آن است از تهیه ختمشی و سیاست‌های اجرایی مربوط به مراحل چهارگانه مدیریت بحران، ایجاد هماهنگی میان

دستگاه‌های مختلف تا کمک به توسعه و گسترش مؤسسات علمی و مشاوره‌ای فعال و نظارت عالی، ارزیابی اقدامات دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط درخصوص مراحل چهارگانه مدیریت بحران و ارائه گزارش به شورای عالی مدیریت بحران را شامل می‌شود.

۴. شورای عالی پدافند زیستی

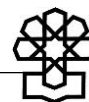
متشکل از اعضای منتخب شورای عالی امنیت ملی و سایر وزرا و مسئولان ذی‌ربط به‌عنوان عالی‌ترین سطح تصمیم‌گیری، سیاستگذاری و راهبری موضوع پدافند زیستی کشور در زیرمجموعه شورای عالی امنیت ملی و با تفویض اختیارات آن شورا تشکیل و اقدام می‌کند. ریاست شورای عالی پدافند زیستی با رئیس‌جمهور یا یکی از اعضای شورای عالی امنیت ملی است که از طرف رئیس‌جمهور تعیین می‌شود. (ستاد ملی مقابله با کرونا - مصوب شورای عالی امنیت ملی)

۵. سازمان پدافند غیرعامل - قرارگاه زیستی سازمان پدافند غیرعامل

سازمان پدافند غیرعامل نهادی حاکمیتی است که زیرمجموعه ستاد کل نیروهای مسلح محسوب می‌شود و در سال ۱۳۸۲ تشکیل شده است. این سازمان به‌منظور افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، تسهیل مدیریت بحران، ارتقای پایداری ملی در برابر انواع تهدیدها و اقدامات خصمانه دشمن شکل گرفته است. مأموریت سازمان پدافند غیرعامل عبارت است از سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، هدایت، سازماندهی، نظارت و راهبری موضوع پدافند غیرعامل و دفاع غیرنظامی در چارچوب و در جهت تحقق سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری و قوانین موضوعه کشور از طریق فرهنگ‌سازی و آموزش عمومی و تخصصی، آمادگی و ارتقای مقاومت ملی، پایش تهدیدات، طبقه‌بندی و سطح‌بندی مراکز و حوزه‌ها، کاهش آسیب‌پذیری‌ها، نهادینه‌سازی اصول، الزامات و ملاحظات فنی مهندسی پدافند غیرعامل در ذات طرح‌ها و پروژه‌های ملی، استانی موضوعی کشور، تسهیل مدیریت بحران و تداوم کارکردهای ضروری کشور، صیانت و کمک به اداره مردم در راستای مصون‌سازی کشور در برابر انواع تهدیدات دشمن. در همین زمینه یکی از تهدیدات مربوط به پدافند غیرعامل تهدیدات زیستی (شامل انسان، دام و طیور، غذا، دارو، آب، محیط‌زیست) است که مسئولیت اقدامات مربوط به آن برعهده قرارگاه پدافند زیستی این سازمان می‌باشد.

۶. شورای امنیت کشور

این شورا به‌منظور بررسی جریان‌ات و پیشامدهای عمده و اساسی امنیت داخلی و اتخاذ تصمیمات و تدابیر هماهنگ در جهت پیشگیری و مقابله با مسائل مربوط به آن با مسئولیت وزیر کشور تشکیل

می‌شود. شورای امنیت عهده‌دار وظایفی مانند جمع‌بندی و بررسی اخبار و گزارشات و تجزیه و تحلیل‌های مربوط به وقایع حساس امنیتی - سیاسی - اجتماعی کشور جهت بهره‌برداری سریع به‌منظور ترسیم وضع موجود و پیش‌بینی تحولات آتی؛ مشخص کردن سیاست‌های عام امنیت داخلی کشور در چارچوب قوانین مصوبه؛ تبیین حدود وظایف و اختیارات هریک از ارگان‌ها و نهادها در رابطه با امنیت داخلی کشور در چارچوب وظایف قانونی آنها و پیگیری و ارزیابی نتایج حاصله از اجرای تصمیمات متخذه در شورا است. در خصوص نهادهای فوق نیز توجه به این نکته ضروری است که محور فعالیت‌های این نهادها مسئله تهدیدات زیستی بوده و اغلب از بعد عملیاتی اقدام‌هایی را در این خصوص انجام می‌دهند و بحث مرجعیت دانش در این حوزه اولویت آنها به‌شمار نمی‌آید.

آسیب‌شناسی مختصری از اسناد و نهادهای مرتبط

اما همان‌گونه که در بررسی سابقه قانونی و دستگاه‌های متولی در حوزه تهدیدات زیستی مشخص شد، موضوع مقابله با تهدیدات زیستی دارای سابقه قانونی بوده و نهادها و دستگاه‌هایی نیز در این حوزه مسئولیت‌هایی را براساس اسناد و قوانین موضوعه برعهده دارند. در همین زمینه و بررسی علل عدم اجرای اسناد و قوانین موجود در حوزه تهدیدات زیستی موارد زیر مشخص است:

بسیاری از اسناد مرتبط در این حوزه، توسط قرارگاه زیستی سازمان پدافند غیرعامل تدوین و پیشنهاد شده، و کمیته دائمی پدافند غیرعامل (شورای عالی پدافند غیرعامل) آنها را به تصویب رسانده است. اما از آنجایی که سازمان پدافند غیرعامل فاقد قدرت لازم برای ملزم نمودن دستگاه‌ها به‌منظور اجرای این اسناد است - هرچند در ماده (۸) اساسنامه این نهاد که به تصویب مقام معظم رهبری نیز رسیده است، به لازم‌الاجرا شدن آن در دستگاه‌های اجرایی تأکید شده است - از این‌رو مصوبات آن نیز به مرحله اجرا نرسیده است. به بیان دیگر یکی از علل اصلی اجرایی نشدن اسناد ذکر شده در این گزارش، فقدان ضمانت اجرایی آنهاست، که آن نیز به دلیل مشخص نبودن جایگاه این سازمان در نظام حقوقی کشور و همچنین عدم اعتنای دستگاه‌های اجرایی به مصوبات آن می‌باشد. از طرف دیگر بیشتر اسناد مصوب این سازمان از نظر طبقه‌بندی جزء اسناد محرمانه قرار دارد، بدین ترتیب بسیاری از افراد و گروه‌های جامعه که از ذی‌نفعان این اسناد هستند، به دلیل عدم اطلاع از تصویب آنها، مطالبه‌ای از دستگاه‌ها و نهادهایی که وظیفه پیاده‌سازی آنها را برعهده دارند، نداشته‌اند.

علاوه بر اسناد و قوانین، نهادهایی نیز به‌منظور مقابله با تهدیدات زیستی در کشور وجود دارد (مانند سازمان پدافند غیرعامل، سازمان مدیریت بحران، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، شورای ملی ایمنی زیستی و ...) اما این نهادها تاکنون نتوانسته‌اند کارایی خود را به‌خصوص در خصوص بیماری کرونا به‌خوبی نشان دهند. یکی از دلایل این امر نبود هماهنگی کافی میان دستگاه‌هاست. سازمان پدافند غیرعامل، شورای ایمنی زیستی، سازمان مدیریت بحران، وزارت بهداشت و ... دستگاه‌هایی بوده‌اند که

به دلیل نداشتن هماهنگی با یکدیگر، برای مثال در مسئله شیوع ویروس کووید - ۱۹، نتوانستند در زمان مناسب ورود ویروس به کشور را تشخیص دهند به طوری که اعلان ورود ویروس به کشور بعد از مرگ یکی از مبتلایان به آن صورت گرفت، در حالی که سازمان پدافند غیرعامل بر این ادعاست که از چند سال پیش اقدام‌هایی در این زمینه انجام داده است.^۱ بنابراین یکی از مسائل اساسی در این حوزه ضعف انسجام، هماهنگی و مدیریت است. زیرا با وجود قوانین و اسناد مرتبط (که در برخی از آنها وظایف و مأموریت‌های دستگاه‌ها و نهادها به طور دقیق در این حوزه مشخص شده است) و همچنین ساختارهای در نظر گرفته شده، عملکرد قابل‌قبولی (به خصوص در زمان همه‌گیری کرونا) در این حوزه صورت نپذیرفته است، که نمونه مهم آشکار آن را می‌توان شورای عالی سلامت و امنیت غذایی عنوان نمود. این شورا اختیارات قابل توجهی در خصوص سیاستگذاری و تصمیم‌گیری در حوزه سلامت که در ماده (۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه تصریح شده است، در اختیار داشته است، اما باید اشاره شود که این شورا طی سال‌های ۱۳۹۲ تاکنون تنها ۳ بار تشکیل جلسه داده است، که آخرین جلسه مربوط به آذرماه ۱۳۹۶ است. به بیان دیگر در دوران شیوع بیماری کرونا این شورا تشکیل جلسه نداده است!!

برخی اسناد ایالات متحده آمریکا و انگلستان در حوزه تهدیدات زیستی

۱. استراتژی ملی ایالات متحده برای مقابله با تهدیدات زیستی؛^۲ ابلاغ شده توسط رئیس‌جمهور آمریکا (نوامبر ۲۰۰۹)

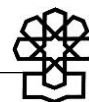
با توجه به پیشرفت‌های صورت گرفته در حوزه علوم زیستی و سوءاستفاده‌های احتمالی توسط افراد و گروه‌های مختلف از آن، استراتژی ملی ایالات متحده به منظور مقابله با تهدیدات زیستی، بیان‌کننده اهداف این کشور و قوانین لازم‌الاجرای دولتمردان آن در زمینه امنیت زیستی است. دولت ایالات متحده با استفاده از این استراتژی و قوانین ملی اقدام به مواجهه با تهدیدات زیستی نموده و بنا به ادعای آنان این استراتژی آنها را قادر خواهد کرد به پیشبرد و کنترل کارکرد جهانی در مقابله با سوءاستفاده‌های بین‌المللی در زمینه علوم زیستی یا هر نوع روش، مواد و یا عملکردی که به انسان‌ها، کشاورزی و گیاهان یا منابع حیاتی صدمه بزند.

پیرو استراتژی فوق، اولین استراتژی ملی دفاع زیستی^۳ ایالات متحده نیز در ۱۸ سپتامبر ۲۰۱۸ توسط کاخ سفید منتشر شد که از آن به‌عنوان یک جهت‌گیری جدید برای حمایت از مردم آمریکا در مقابل تهدیدات زیستی یاد شده است. براساس متن استراتژی ملی دفاع زیستی آمریکا، مدیریت حوادث

۱. مانوری که این سازمان در سال ۱۳۹۶ در فرودگاه امام خمینی (ره) با موضوع مقابله با ورود ویروس تنفسی از طریق یک مسافر با مبدأ سفر از چین انجام داده است.

2. National Strategy for Countering Biological Threats

3. National Biodefense Strategy

بیولوژیکی از منافع حیاتی این کشور است. چشم‌انداز این استراتژی پیشگیری مؤثر، آمادگی، پاسخ، بازیابی و کاهش خطر تهدیدات بیولوژیکی عمدی، تصادفی و طبیعی است. هدف این استراتژی نیز هماهنگی طیف وسیعی از فعالیت‌ها برای حمایت از مردم در مقابل تهدیدات زیستی است. براساس استراتژی مذکور، مدیریت مخاطرات بیولوژیکی بدون توجه به اینکه منشأ آنها آمریکا یا خارج از آن باشد، نیازمند درک و ارزیابی مخاطرات بیولوژیکی و انجام اقدام‌های لازم برای آمادگی، پیشگیری و پاسخ است. در این استراتژی همکاری چندبخشی برای پیشگیری و پاسخ، ضروری عنوان شده است و خواستار تعامل و همکاری در همه سطوح دولت و نیز در سطح بین‌المللی است. این استراتژی ۵ هدف کلی به همراه چند هدف جزئی دارد که اهداف کلی عبارتند از:

- ایجاد آگاهی از خطر برای شکل دادن به تصمیم‌گیری‌های نهادهای دفاع زیستی از طریق تحلیل‌ها و تحقیقات برای توصیف مخاطرات بیولوژیکی و فعالیت‌های شناسایی و نظارتی برای شناسایی تهدیدات زیستی و پیش‌بینی حوادث بیولوژیکی؛
- اطمینان از قابلیت‌های نهادهای دفاع زیستی برای پیشگیری از حوادث زیستی از طریق جلوگیری از شیوع و پخش بیماری‌ها و به حداقل رساندن شانس حوادث آزمایشگاهی؛
- اطمینان از آمادگی نهادهای دفاع زیستی برای کاهش تأثیرات حوادث زیستی از طریق یک پایگاه فناوری و علمی ملی برای پشتیبانی از دفاع زیستی، اطمینان از زیرساخت‌های قوی بهداشت عمومی، آمادگی برای همکاری در سراسر کشور و در سطح بین‌المللی؛
- واکنش سریع برای محدود کردن تأثیرات حوادث زیستی از طریق اشتراک‌گذاری اطلاعات و شبکه‌سازی، تحقیقات و عملیات‌های هماهنگ و پیام‌رسانی عمومی مؤثر؛
- تسهیل بازیابی برای ترمیم جامعه، اقتصاد و محیط‌زیست بعد از یک حادثه زیستی.

۲. استراتژی امنیت بیولوژیک انگلیس^۱

بخش اول این استراتژی ماهیت مخاطرات بیولوژیکی که انگلیس با آن مواجه است را توصیف کرده و بخش دوم آن مربوط به پاسخ‌ها و واکنش‌های این کشور است. در این سند بر یک دیدگاه جهانی در این زمینه تأکید شده و آن امری ضروری تشخیص داده شده است. در این استراتژی نحوه کار به این شرح توضیح داده شده است:

- با پیوند همه تلاش‌ها در تمامی بخش‌های دولت در مورد مخاطرات بیولوژیکی تحت یک رویکرد استراتژیکی واحد، انگلیس می‌تواند واکنش مؤثر و کارآمدتر را تضمین کند؛
- برای کاهش مخاطرات بیولوژیکی در منبع، در خارج از کشور هم باید فعالیت کرد؛

با توجه به اصول فوق پاسخ دولت انگلیس در این زمینه در سند حاضر بدین شرح تصویر شده است: فهم مخاطرات بیولوژیکی حال و آینده انگلیس، پیشگیری از بروز مخاطرات بیولوژیکی، کشف، توصیف و گزارش سریع مخاطرات زیستی و پاسخ به مخاطراتی که انگلیس یا منافع آن را به خطر می‌اندازد و اجازه بازگشت سریع کسب‌وکارها به حالت عادی.

در این سند همچنین بر ارزیابی ریسک امنیت ملی در سه مرحله کلیدی اشاره شده است: جمع‌آوری اطلاعات، ارزیابی اطلاعات و اقدام. همچنین آمده است: از آنجایی که بیماری‌ها از طریق مرزهای بین‌المللی محدود نمی‌شوند، بر کنترل واردات و صادرات و بررسی در مرزها اهمیت داده شود. در خصوص اسناد و قوانین مربوط به دو کشور و همچنین بحث اصلی طرح حاضر که زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی است، باید به این نکته توجه شود که مرجعیت دانش تنها بخشی از استراتژی‌های مقابله با تهدیدات زیستی است و کشورها معمولاً در این زمینه قوانین و اسناد جامعی را تنظیم می‌نمایند. اما همان‌گونه که در بخش اسناد بررسی شد، این اسناد و قوانین در کشور ما چندانکه بوده و منجر به افزایش زمینه موازی‌کاری می‌شود.

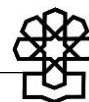
برخی مؤسسه‌ها جهت مقابله با تهدیدات زیستی در دنیا

مرکز کنترل و پیشگیری از بیماری‌های آمریکا^۱ (CDC): به‌عنوان یک آژانس ملی بهداشت عمومی در دولت فدرال ایالات متحده است که زیر نظر دپارتمان بهداشت و سلامتی فعالیت می‌کند. هدف اصلی آژانس، حفاظت از سلامتی و ایمنی عمومی از طریق کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها و آسیب‌ها در ایالات متحده و جهان است. این آژانس تلاش می‌کند تا در سطح ملی تلاش‌ها را بر کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها متمرکز کند، این مهم به‌ویژه در حوزه بیماری‌های عفونی و عوامل بیماری‌زای ناشی از غذا، بهداشت محیط، ایمنی و بهداشت شغلی و مواردی از این دست صورت می‌پذیرد. به‌طور کلی این مرکز با ارائه اطلاعات پیرامون بهداشت، جهت محافظت از بهداشت عمومی و سلامتی فعالیت می‌کند.

مؤسسه روبرت کخ آلمان^۲: این مؤسسه یک آژانس دولتی و پژوهشی ذیل دولت فدرال آلمان است که مسئول کنترل و پیشگیری از بیماری‌هاست. به‌عنوان یک آژانس عالی فدرال، وابسته به وزارت بهداشت فدرال است. مؤسسه روبرت کخ سلامت عمومی را رصد می‌کند. وظیفه اصلی آن شامل کشف، پیشگیری و مقابله با بیماری‌های عفونی و بیماری‌های غیرواگیر در آلمان است. این مؤسسه به دولت و عموم مردم مشاوره می‌دهد و توصیه‌هایی برای آنان دارد. برای مثال در مورد پیشگیری و مقابله با شیوع بیماری‌های عفونی مانند کوید-۱۹ و بیماری همه‌گیر آنفلوآنزای خوکی در سال ۲۰۰۹. این مؤسسه

1. Center for Disease Control and Prevention

2. Robert Koch Institute

همچنین مسئولیت نظارت بر سلامتی و گزارش‌های این حوزه و همچنین بیماری‌های غیرواگیر را برعهده دارد. در مطالعات پایش گسترده، مؤسسه روبرت کخ وضعیت سلامت بزرگسالان و کودکان را در آلمان نظارت می‌کند.

مؤسسه مذکور به‌طور مرتب نتایج خود را در مجلات علمی و گزارش‌های خود منتشر می‌کند. ازجمله این گزارش‌ها «گزارش سالانه اپیدمیولوژی بیماری‌های عفونی»، «گزارش‌های ویژه در مورد بیماری‌های مختلف در آلمان (آنفلوآنزا، سل و سرطان)»، «بهداشت در آلمان» و همچنین این مؤسسه مراکز مختلف مرجع ملی و آزمایشگاه‌های مشاور را در خود جای داده است. حدود ۱۵ کمیته علمی، مانند کمیته دائمی واکسیناسیون و ... در این مؤسسه مستقر هستند. این مؤسسه همچنین در پروژه‌ها و برنامه‌های تحقیقاتی بین‌المللی مختلف شرکت می‌کنند و با شرکای بین‌المللی همکاری نزدیک دارد. این مؤسسه میزبان دو آزمایشگاه مرجع WHO است و از سال ۲۰۱۶ مرکز همکاری‌های WHO برای عفونت‌های نوظهور و تهدیدهای بیولوژیکی است.

نکته مهم در این زمینه این است که مؤسسات فوق به‌عنوان مشاور صدراعظم آلمان و رئیس‌جمهور ایالات متحده آمریکا در بحران شیوع ویروس کرونا مطرح بوده‌اند. به بیان دیگر چنین مؤسساتی به‌عنوان مشاور و مرجع معتبر علمی در زمینه موضوعات مورد بحث برای سیاستگذاران و تصمیم‌گیران عالی شناخته می‌شوند.

اظهار نظر درباره طرح

کلیات طرح: «زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی در کشور (برنامه راهبردی و مرکز مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی)» در ۱۲ ماده در تاریخ ۱۳۹۹/۱۰/۲۸ با شماره ثبت (۴۳۸) در مجلس شورای اسلامی اعلام وصول شده است. هرچند موضوع این طرح از ضرورت و اهمیت قابل توجهی برخوردار است، اما به‌رغم این اهمیت و ضرورت دلایل توجیهی آن بسیار ضعیف بیان شده است. طرح مذکور به‌دنبال ایجاد مرجعیت علمی به‌منظور ارائه مشاوره‌های مبتنی بر آخرین یافته‌ها و تحلیل‌های علمی به تصمیم‌گیران در مواقع مقتضی است. اما به‌طور کلی بررسی مفاد طرح نشان می‌دهد دامنه تمرکز آن بسیار گسترده‌تر از ایجاد مرجعیت علمی بوده و به موارد دیگری نیز پرداخته است. به‌طور کلی می‌توان موارد زیر را درباره طرح فوق بیان کرد:

- مقدمه توجیهی طرح حاضر بسیار مختصر و فاقد ادله کافی بوده و این امر بر خلاف بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری ابلاغی مقام معظم رهبری و همچنین ماده (۱۲۷) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی است. یک مقدمه توجیهی قوی می‌تواند بر تصمیم‌نمایندگان اثرگذار باشد.

- عنوان طرح بسیار طولانی بوده و خلاف اصل ایجاز است. همچنین دارای اشکلات نگارشی است و منظور از عبارت «زیرساخت‌سازی» به‌طور دقیق مشخص نیست. همچنین در عنوان طرح هم به برنامه راهبردی و هم به مرکز مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی اشاره شده است، گذشته از اینکه برنامه راهبردی شأنیت قانونگذاری در مجلس شورای اسلامی را ندارد، هریک از آنها (یعنی برنامه راهبردی و مرکز مرجعیت علمی) از نظر مفاهیم متفاوت بوده و بهتر بود به‌صورت مجزا مطرح شوند. از همین‌رو تصویب طرح به شکل کنونی مغایر با جزء «۳» و «۴» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری با موضوع «شفافیت و عدم ابهام و استحکام در ادبیات و اصطلاحات حقوقی» است.

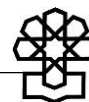
- تمام مواد طرح حاضر، با عبارت «دولت مکلف است» یا «دولت موظف است» آغاز شده است بجز ماده (۱۰) که در این ماده نیز با عبارت «دولت باید...» بدین نحو برای دولت ایجاد تکلیف کرده است. اولاً «قانون» شأن ایجاد تکلیف داشته و لازم نیست هر بار این موضوع مجدداً مورد اشاره قرار گیرد ثانیاً مقصود از عنوان «دولت» مشخص نیست که دقیقاً کدام بخش از دولت یا نهاد حاکمیتی مخاطب این تکالیف است و باید وزارتخانه یا نهاد متولی اجرای این تکالیف مشخصاً تعیین شود تا قابلیت پیگیری و نظارت داشته باشد.

- از آنجایی که طرح اعلام وصول شده در مواد (۱)، (۲)، (۳)، (۴)، (۶)، (۸)، (۱۰)، (۱۱) و (۱۲) دارای بار مالی بوده و موجب افزایش هزینه‌های عمومی کشور می‌شود و ازسوی دیگر محل تأمین این هزینه‌ها مشخص نشده است، از این‌رو تصویب آن به شکل حاضر مغایر با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است.

- بررسی مواد طرح نشان می‌دهد که از نظر ارتباط مواد با یکدیگر و معطوف بودن هریک از آنها به نیازهای واقعی با نقایص جدی روبه‌رو است که بر این اساس می‌توان گفت مغایر با جزء «۲» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری با موضوع «معطوف بودن به نیازهای واقعی» است. همچنین بررسی نوع نگارش ادبیات به‌کار رفته ایرادهای اساسی دارد به‌گونه‌ای که در موادی نظیر مواد (۱)، (۴)، (۵)، (۷)، (۸)، (۹) و (۱۰) منظور از آنها به سادگی قابل فهم نیست. از این‌رو آن با جزء «۳» و «۴» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری دارای مغایرت است.

- پیشنهاد شبکه، گروه‌ها و سامانه‌های متعدد در این طرح بر خلاف بند «۱۰» اصل سوم قانون اساسی که به ایجاد نظام اداری صحیح اشاره دارد می‌باشد و از این حیث مغایر با بند «۱۰» اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی است.

همان‌گونه که اشاره شد، طرح حاضر درصدد ایجاد مرجعیت علمی به‌منظور ارائه مشاوره علمی درخصوص تهدیدات زیستی به تصمیم‌گیران این حوزه است. اما همان‌گونه که از نکات فوق مشخص است، ایرادهایی نیز به طرح وارد است، اما به‌دلیل اهمیت و ضرورت آن، کلیات آن با اصلاح و جایگزین نمودن موادی مورد تأیید است.

بررسی مواد طرح

ماده (۱)

دولت موظف است شبکه مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی در قالب ایجاد دبیرخانه شبکه مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی را سازماندهی کند.

ارزیابی ماده (۱)

- این ماده محل تشکیل دبیرخانه و وابستگی آن به دستگاه‌های کشور را مشخص نکرده است و بسیار کلی است.

- ایجاد ساختار جدید در دولت در قالب دبیرخانه شبکه مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی مغایر با بند «الف» ماده (۲۸) قانون برنامه ششم توسعه مبنی بر «کاهش حجم، اندازه و ساختار مجموع دستگاه‌های اجرایی به استثنای مدارس دولتی در طول اجرای قانون برنامه، حداقل به میزان پانزده درصد (۱۵٪) نسبت به وضع موجود و ...» می‌باشد.

- مکلف کردن دولت به «سازماندهی» دبیرخانه شبکه مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی عبارتی نامفهوم و دارای ابهام است که با جزء «۳» و «۴» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری که بر «شفافیت و عدم ابهام» و «استحکام در ادبیات و اصطلاحات حقوقی» تأکید دارد، مغایر است. همچنین استفاده از این عبارت مشخص‌کننده ضابطه یا ملاک مشخص جهت اجرای قانون نیست، که در صورت تصویب اجرای آن را با مشکل مواجه خواهد نمود. در همین زمینه عبارات «شبکه مرجعیت علمی» و «تهدیدات زیستی» و «سازماندهی» مبهم بوده و لازم است به صورت دقیق تعریف شوند.

- «شبکه مرجعیت علمی» لازم است از لحاظ ترکیب اعضا، ساختار و اهداف آن مورد توجه قرار گرفته و به صورت شفاف تبیین شود.

- بند «۱» از ماده (۵) (منظور) نظام عملیاتی پدافند زیستی کشور به «ارتقای آمادگی و تاب‌آوری جامعه و زیرساخت‌ها در برابر تهدیدات زیستی دشمن و پیامدهای آن» اشاره دارد. همچنین بند «۸» از ماده (۷) همین سند به موضوع «ارتقای ظرفیت‌های آموزشی، پژوهشی، تحقیقاتی و آزمایشگاهی کشور در حوزه پدافند زیستی» پرداخته است. از این رو می‌توان گفت خود می‌تواند زمینه‌ساز تشکیل «مرجعیت علمی» که در ماده حاضر بدان پرداخته شده است را فراهم نماید. بنابراین به موضوع ماده حاضر قبلاً به طور کلی در سایر اسناد مرتبط پرداخته شده است.

- ایجاد دبیرخانه شبکه مرجعیت علمی در دستگاه دولت موجب افزایش هزینه‌های عمومی خواهد شد و از آنجایی که محل تأمین آن مشخص نشده است، مغایر با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است.

پیشنهاد: با توجه به ایرادهای فوق پیشنهاد حذف ماده (۱) مطرح می‌شود.

ماده (۲)

دولت مکلف است گروه مرجع تشخیص سریع در قالب ایجاد شبکه فناوری اطلاعات تشخیص تهدیدات زیستی و ایجاد آزمایشگاه مرجع دانش زیستی تشخیص سریع تهدیدات گیاهی، جانوری و انسانی را تشکیل دهد.

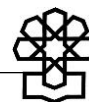
ارزیابی ماده (۲)

- موضوع ماده حاضر در بند «۷» از بیانیه مأموریت «سند راهبردی پدافند زیستی کشور در حوزه انسان» به «ساماندهی و ارتقای شبکه جامع تشخیص تهدیدات زیستی حوزه سلامت در سطح ملی، منطقه‌ای و استانی» نیز اشاره شده است.

- هم اکنون آزمایشگاه‌های مرجع مختلفی در حوزه‌های سلامت و کنترل غذا، دارو و تجهیزات پزشکی مورد تأیید وزارت بهداشت و دانشگاه‌های علوم پزشکی قرار داشته و مشغول به ارائه خدمات هستند. ازسوی دیگر سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی کشور نیز با دارا بودن آزمایشگاه‌های مرجع مختلف در حوزه‌هایی مانند آزمایشگاه سلولی مولکولی، آزمایشگاه کشاورزی و بیوسیستم، آزمایشگاه صنایع غذایی، آزمایشگاه شیمی و محیط‌زیست و ... دارای ظرفیت قابل توجهی در این حوزه است. بنابراین با توجه به وضعیت اقتصادی کشور و تحریم‌های مختلف، ایجاد آزمایشگاه جدید توجیه‌پذیر به نظر نمی‌رسد. در این زمینه در صورت نیاز به دستگاه‌ها یا آزمایش‌های ویژه می‌توان مأموریت ویژه‌ای برای مرتبط‌ترین آزمایشگاه/آزمایشگاه‌ها تعیین نمود.

- با توجه به گسترده بودن حوزه شمول تهدیدات زیستی به نظر می‌رسد با شناخت دقیق‌تر از وضعیت موجود آزمایشگاه‌های کشور در هر حوزه، اقدام به تعیین آزمایشگاه یا آزمایشگاه‌هایی از میان آنها به عنوان آزمایشگاه مرجع آن حوزه شود. ذکر عبارت کلی ایجاد آزمایشگاه مرجع ضابطه‌ای را برای خدمات مورد انتظار مشخص نمی‌کند.

- بند «۶» از بخش (پ) ماده (۹) آیین‌نامه اجرایی پدافند غیرعامل مرزبانی زیستی نیز به موضوع ماده حاضر به این صورت اشاره داشته است: «ساماندهی و به‌کارگیری آزمایشگاه‌ها (ثابت و سیار) و تجهیزات تخصصی تشخیص عوامل بیماری‌زای خطرناک (عوامل واگیردار، نوپدید و بازپدید) و تشخیص آلودگی در مواد غذایی، دارو و واکسن‌های آلوده». بنابراین به نظر می‌رسد اجرای آیین‌نامه فوق‌الذکر منجر به حل مسئله مورد نظر طراح/طراحان گردد.

- عبارات «گروه مرجع تشخیص سریع»، «شبکه فناوری اطلاعات تشخیص تهدیدات زیستی»، «آزمایشگاه مرجع دانش زیستی»، «تهدیدات گیاهی»، «تهدیدات جانوری» و «تهدیدات انسانی» مبهم بوده و نیازمند تعریف است.

- «گروه مرجع تشخیص سریع» از حیث ترکیب اعضا، اهداف، ساختارها و وظایف و اختیارات باید تبیین شود.
- ایجاد شبکه فناوری و ایجاد آزمایشگاه مرجع دانش هر یک نیاز به صرف هزینه‌های قابل توجه از سوی دولت دارد، بنابراین موجب افزایش هزینه‌های عمومی خواهد شد و از آنجایی که محلی برای تأمین هزینه‌ها پیش‌بینی نشده است، از این رو مغایر با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است.
پیشنهاد: با در نظر گرفتن ایرادهای مطرح شده فوق، پیشنهاد حذف ماده (۲) مطرح می‌شود.

ماده (۳)

دولت موظف است گروه مرجع درمان‌های پیشرفته مقابله با تهدیدات زیستی گیاهی، جانوری، مهندسی زیستی، بیماری‌های عفونی و تهدیدات زیستی انسانی و واحد درمان‌های پیشرفته تهدیدات زیستی را ایجاد نماید.

ارزیابی ماده (۳)

- بند «۸» از ماده (۹) سند راهبردی پدافند غیرعامل منابع و ذخایر ژنتیکی کشور نیز به موضوع این ماده اشاره داشته است. در این ماده «تقویت، توسعه و به‌روزرسانی الزامات پیشگیری، تشخیص و درمان پیامدهای زیستی» مورد تأکید قرار گرفته است. بنابراین می‌توان گفت موضوع ماده حاضر خود بخشی از ماده فوق‌الذکر است.

- در طرح جامع میکروبی کشور که توسط شورای عالی امنیت ملی به تصویب رسیده است، وزارتخانه‌های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و همچنین جهاد کشاورزی باید کلیه امکانات لازم برای تحقیق، تشخیص، درمان و مقابله با تمامی بیماری‌های انسانی، حیوانی و گیاهی را فراهم نمایند. با توجه به این سابقه، می‌توان از طرح مجدد چنین موضوعی صرف‌نظر کرد.

- عبارات «گروه مرجع درمان‌های پیشرفته»، «تهدیدات زیستی گیاهی»، «تهدیدات جانوری»، «تهدیدات زیستی انسانی» و «مهندسی زیستی» دارای ابهام هستند.

- منظور از عبارات «گروه مرجع درمان‌های پیشرفته»، «تهدیدات زیستی گیاهی»، «تهدیدات جانوری» و «مهندسی زیستی» با توجه به گستره تهدیدات زیستی دارای ابهام است.

- «گروه مرجع درمان‌های پیشرفته» از حیث ترکیب اعضا، اهداف، ساختارها و وظایف و اختیارات باید تبیین شود. به عبارت دیگر مشخص نیست که گروه مرجع درمان‌های پیشرفته چگونه باید تشکیل شود و اعضا و مشخصات دیگر آن چگونه است. همچنین درباره واحدهای درمان اینکه آن نیز از نظر ساختاری

(با توجه به گستره تهدیدات و تنوع آن) کجا باید تشکیل شده و ارتباط آن با گروه مرجع علمی و گروه مرجع درمان‌های پیشرفته چگونه باشد، در حال‌های از ابهام بوده و نیاز به تدقیق بیشتری دارد.

- ایجاد گروه مرجع درمان‌های پیشرفته مقابله با تهدیدات زیستی، گیاهی، جانوری، مهندسی زیستی، بیماری‌های عفونی و همچنین واحد درمان‌های پیشرفته تهدیدات زیستی، با تحمیل هزینه برای دولت یا به‌عبارت دیگر افزایش هزینه‌های عمومی همراه است. از این‌رو مغایر با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است.

پیشنهاد: با توجه به نکات فوق پیشنهاد حذف ماده (۳) مطرح می‌شود.

ماده (۴)

در راستای مواد فوق دولت موظف است آیین‌نامه، سند آینده‌نگاری و نحوه ایجاد ظرفیت‌های لازم در کسب مرجعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی اجرای توانمندسازی اعضای شبکه، ایجاد سامانه رصد تهدیدات زیستی، سند آینده‌نگاری را تدوین نماید.

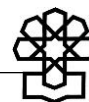
ارزیابی ماده (۴)

- عبارات «سند آینده‌نگاری»، «مرجعیت علمی» و «تهدیدات زیستی» دارای ابهام و نیازمند تعریف هستند. در خصوص تکلیف به «توانمندسازی» نیز دقیقاً باید مشخص شود که چه تکالیفی برای کدام نهادها در این زمینه تعیین شده است و صرف بیان این عنوان مبهم و غیرقابل ارزیابی صحیح است.

- راهبرد ملی (۶) از راهبرد کلان (۴) نقشه جامع علمی کشور به موضوع «رصد، پایش و آینده‌نگاری علم، فناوری، نوآوری و نیازهای بازار» پیش‌تر اشاره داشته است و این مهم از مواردی است که دستگاه‌های اجرایی ملزم به پیگیری آن هستند. از این‌رو بیان دوباره و ناقص آن به شکل کنونی و تنها برای موضوعی خاص و تبدیل نمودن آن به قانون، جامعیت منویات سند و همچنین انسجام در اجرایی‌سازی آن را با تردیدهای جدی همراه می‌کند.

- بند «۱» از بیانیه مأموریت «سند راهبردی پدافند زیستی کشور در حوزه انسان» مصوب کمیته دائمی پدافند غیرعامل کشور به‌طور مستقیم به موضوع ماده حاضر پرداخته است: «ایجاد سامانه یکپارچه رصد و پایش و هشداردهی تهدیدات زیستی حوزه سلامت در سطح ملی، منطقه‌ای و استانی». در همین سند وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به‌عنوان متولی حفظ و تأمین سلامتی جسمی، روانی و اجتماعی افراد جامعه در برابر تهدیدات زیستی حوزه سلامت تعیین شده است.

- بند «۳» از ماده (۶) (مأموریت) سند راهبردی پدافند غیرعامل و ذخایر ژنتیکی کشور نیز به‌طور مستقیم به موضوع رصد و پایش اشاره داشته است: «رصد، پایش، تشخیص، آشکارسازی و هشدار تهدیدات ژنتیک و تهدیدات ترکیبی با آن مانند بیوسایبر».

- موضوع ماده حاضر در ارتباط مستقیم با بخشی از ماده (۳) آیین‌نامه اجرایی پدافند غیرعامل مرزبانی زیستی است که توسط کمیته دائمی پدافند غیرعامل کشور به تصویب رسیده است. در ماده (۳) این سند هدف کلی آن «سازماندهی، هم‌افزایی و هماهنگی امور مرزی زیستی در ارتباط با رصد، پایش، مراقبت، کنترل، تشخیص، مدیریت و دفاع در برابر تهدیدات زیستی مرزهای هوایی زمینی و دریایی» بیان شده است.

- بند «پ» ماده (۵) آیین‌نامه اجرایی ماده (۵۸) قانون احکام دائمی وظایف دستگاه‌ها را نسبت به رعایت اصول پدافند غیرعامل، این‌گونه بیان نموده است: «ایجاد سامانه پایش، هشدار، خنثی‌سازی در خصوص تهدیدات نوین در مراکز^۱ و جزء «۱» از بند فوق که براساس آن «دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی را موظف به ایجاد سامانه رصد، پایش و تشخیص مبتنی بر تهدیدات نوین با استفاده از شبکه ارتباطی امن و پایدار» هستند.

- در ماده (۴) ابهام‌هایی در خصوص برخی عبارات وجود دارد، مفهوم و منظور از «اجرای توانمندسازی اعضای شبکه» در اینجا به‌طور دقیق مشخص نیست، همچنین تکلیف مندرج در این ماده نیز دارای ابهام است، تدوین آیین‌نامه و سند فعالیتی متفاوت با ایجاد سامانه رصد است و گنجاندن آنها در یک ماده و استفاده از فعل و عبارتی یکسان برای انجام تکالیف مختلف توسط دولت به‌نظر مناسب نمی‌رسد. بنابراین به‌طور کلی می‌توان گفت این ماده با جزء «۳» و «۴» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری دارای مغایرت است.

- ماهیت «سند آینده‌نگاری» دارای ابهام است و باید مشخص شود که دقیقاً چگونه سندی مورد نظر است. - ایجاد سامانه رصد تهدیدات زیستی از سوی دولت نیازمند صرف هزینه خواهد بود و از آنجایی که طراحان محترم طرح حاضر منبعی را بدین منظور پیش‌بینی نکرده‌اند، از این‌رو آن مغایر با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است.

پیشنهاد: با توجه به موارد فوق پیشنهاد حذف این ماده مطرح می‌شود.

ماده (۵)

دولت مکلف است ظرفیت‌های علمی مورد نیاز جهت کسب مرجعیت علمی با توانمندسازی اعضای شبکه و سامانه رصد اقدامات علمی ملی و بین‌المللی مرتبط را تقویت نماید.

ارزیابی ماده (۵)

- تقویت ظرفیت‌های علمی مراکز علمی - دانشگاهی موضوعی است که از سوی دستگاه اجرایی قابلیت انجام دارد و با توجه به اقداماتی که در این زمینه صورت گرفته است، این موضوع از اولویت قانونگذاری برخوردار نیست.

۱. دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری.

- بند «۲» از ماده (۳) سند جامع روابط علمی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران نیز قبلاً به موضوع ماده حاضر پرداخته است. در این بند به «طراحی و پیاده‌سازی سامانه امن ثبت اطلاعات، رصد، پایش و ارزیابی روابط علمی بین‌المللی کشور» اشاره شده است، که پوشش‌دهنده بخشی از ماده (۵) طرح حاضر است.

- بررسی بیانیه مأموریت سند راهبردی پدافند زیستی کشور در حوزه انسان که توسط سازمان پدافند غیرعامل به تصویب رسیده است نشان می‌دهد، «ارتقا و ساماندهی نظام آموزشی و پژوهشی پدافند زیستی در حوزه سلامت» یکی از مأموریت‌های تعیین شده برای وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (به‌عنوان دستگاه مسئول پدافند زیستی حوزه انسان) است. ارتقا و ساماندهی نظام آموزشی و پژوهشی را نیز می‌توان مترادف با تقویت ظرفیت‌های علمی دانست.

- بررسی ماده (۵) نشان می‌دهد تکلیف تعیین شده برای دولت با وجود عباراتی نظیر «تقویت نماید»، «کسب مرجعیت علمی»، «توانمندسازی» و «ظرفیت‌های علمی مورد نیاز، دارای ابهام است. بنابراین این ماده با جزء «۳» و «۴» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری با موضوع «شفافیت و عدم ابهام و استحکام در ادبیات و اصطلاحات حقوقی» مغایرت دارد.

پیشنهاد: با توجه به ایرادهای فوق پیشنهاد می‌شود ماده (۵) حذف شود.

ماده (۶)

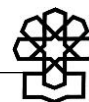
دولت مکلف است سامانه دیده‌بانی علوم زیستی را با رصد اقدامات علمی مرتبط در همراهی با نقشه جامع علمی کشور (براساس فرمان مقام معظم رهبری مدظله)، اعلام، توصیه، استحضاریه، خطاب و اعلان به دستگاه‌ها و محققین در راستای آگاهی‌بخشی را ایجاد نماید.

ارزیابی ماده (۶)

- ماده (۵) قانون تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، به‌طور کلی در همین زمینه علاوه بر تأکید بر تقویت روح تتبع و ابتکار در زمینه‌های علمی و فنی پزشکی، نظارت بر پژوهش‌های علمی و هماهنگ ساختن واحدهای تحقیقاتی پزشکی، بر توسعه مؤسسات و واحدهای پژوهشی در این زمینه اشاره داشته است، که نتیجه و پیامد این امر، پوشش‌دهنده منظور ماده (۶) است.

- در همین زمینه قبلاً در نقشه جامع علمی کشور ذیل راهبرد کلان (۴) و راهبرد ملی (۶) «رصد، پایش و آینده‌نگاری علم، فناوری، نوآوری و نیازهای بازار» پرداخته شده است، که دستگاه‌های اجرایی می‌توانند اقدامات خود را با اتکا به آن انجام دهند.

- ساختار، سازوکار و اهداف سامانه «دیده‌بانی علوم زیستی» مبهم بوده و بیان شفاف آن مورد انتظار است.

- از نظر نگارشی بهتر است فلسفه و ضرورت طرح در مقدمه توجیهی آن ذکر شود، از این رو ذکر عبارت «براساس فرمان مقام معظم رهبری مدظله» در متن ماده صحیح نیست.

- عبارات «توصیه»، «استحضاریه»، «خطاب» و «اعلان» دارای ابهام و فاقد تعریف مشخص هستند

- ایجاد سامانه دیده‌بانی علوم زیستی نیز به مانند سامانه رصد و دیده‌بانی تهدیدات زیستی هزینه‌هایی را برای دولت ایجاد نموده و به‌طور کلی موجب افزایش هزینه‌های عمومی دولت خواهد شد. بنابراین مغایر با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است.

پیشنهاد: با توجه به نکات فوق، پیشنهاد حذف این ماده مطرح می‌شود.

ماده (۷)

دولت موظف است ساختار و عملکرد تقنینی و اجرایی به‌کارگیری منابع انسانی متخصص و همراهی دستگاه‌های دولتی برای بهینه‌سازی آن را با ایجاد سامانه رصد منابع انسانی ملی و بین‌المللی مرتبط و حمایت از اعضای هیئت علمی مرتبط جهت حرکت در مسیر سامانه علمی جهش‌ساز و ثروت‌ساز برای کشور و ایجاد شبکه داوطلبان علمی مقابله با تهدیدات زیستی و کارآمدسازی آن را بازبینی نماید.

ارزیابی ماده (۷)

- در قالب ماده (۷) به موضوعات متعددی از قبیل بهینه‌سازی ساختار و عملکرد تقنینی، ایجاد سامانه رصد منابع انسانی ملی و بین‌المللی، حمایت از اعضای هیئت علمی و ایجاد شبکه داوطلبان علمی مقابله با تهدیدات زیستی پرداخته شده است. پرواضح است که طرح همزمان چند تکلیف برای دولت در قالب یک ماده علاوه بر گرانباری ماده، در صورت تصویب نیز به هنگام اجرا و همچنین نظارت، موانعی را به وجود خواهد آورد. از سوی دیگر متن مربوط به ماده فوق در یک جمله تدوین شده و از آنجایی که موارد مختلفی نیز در آن گنجانده شده است، موجب طولانی شدن این ماده و در نتیجه عدم انتقال صحیح موارد مندرج در آن شده است.

- در متن ماده حاضر منظور از عبارات «بهینه‌سازی ساختار و عملکرد تقنینی» و «سامانه ملی جهش‌ساز و ثروت‌ساز» به صورت شفاف و دقیق مشخص نیست. به بیان دیگر از متن فوق نمی‌توان تکلیف دقیق دولت در این زمینه را متوجه شد. از این رو مغایر با جزء «۳» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری است که بر اصل شفافیت و عدم ابهام تأکید دارد. همچنین کلمه «بازبینی» در ماده فوق فاقد ملاک و ضابطه مشخص است که اجرای قانون در عمل با مشکلاتی مواجه می‌کند. در این ماده همچنین از عبارات کلی همچون «حمایت از اعضای هیئت علمی» استفاده شده، که مشخص‌کننده نحوه و چگونگی حمایت نیست.

- همچنین در ماده فوق دولت مکلف به «بازبینی» ساختار و عملکرد تقنینی و اجرایی به‌کارگیری منابع انسانی متخصص از طریق ۱. ایجاد سامانه رصد منابع انسانی ملی و بین‌المللی مرتبط ۲. حمایت از

اعضای هیئت علمی مرتبط ۳. ایجاد شبکه داوطلبان علمی مقابله با تهدیدات زیستی شده است. همان‌گونه که از متن ماده مشخص است، عباراتی مانند ایجاد و حمایت خود به اندازه کافی نشان‌دهنده تکلیف دولت هستند، اما استفاده از عبارت «بازبینی» آن را مبهم نموده است، که آن مغایر با جزء «۳» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری است. همچنین در این ماده عبارات «متخصص»، «بهینه‌سازی» و «کارآمدسازی» نیز دارای ابهام هستند.

– ماده پیشنهادی دارای بار مالی برای دولت بوده و از این رو مغایر اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است.
– تفویض صلاحیت بازبینی در عملکرد تقنینی به کارگیری منابع انسانی متخصص، به دولت، مغایر اصل هشتادوپنجم قانون اساسی است.

پیشنهاد: با توجه به نکات فوق پیشنهاد حذف این ماده مطرح می‌شود.

ماده (۸)

دولت مکلف است با ایجاد اتاق ارتباط صنعت و تجارت، شبکه تجاری – صنعتی رفع نیازهای زیستی کارآمدسازی آن تدوین نظام تأمین و تخصیص مالی پایدار، عدالت محور و غیربودجه‌ای و اعلام آن به دستگاه‌های حاکمیتی جهت رفع نیاز کشور، کارآفرینی و خلق ثروت دانش‌بنیان در راستای رفع نیازهای کشور را ایجاد نماید.

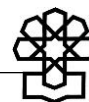
ارزیابی ماده (۸)

– متن ماده از نظر رعایت نکات دستوری و الزامات نگارشی بسیار ضعیف است به‌گونه‌ای که منجر به عدم دریافت دقیق منظور طراح شده است. از این رو مغایر با جزء، «۳» و «۴» بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری است.

– ساختار، اهداف و شرح وظایف و سایر سازوکارهای مربوط به «اتاق ارتباط صنعت و تجارت» در این ماده مبهم بوده و لازم است روشن و مشخص گردد. همچنین عبارات «کارآمدسازی»، «نظام تأمین و تخصیص مالی پایدار»، «عدالت‌محور»، «دستگاه‌های حاکمیتی» مبهم بوده و نیازمند تعریف مشخص است.

– ایجاد اتاق ارتباط صنعت و تجارت و شبکه تجاری – صنعتی رفع نیازهای زیستی اقدامی است که با دلایل توجیهی طرح و ماده (۱) آن که هدف و مأموریت اصلی طرح را نشان می‌دهد، مناسبتی ندارد.

– در متن ماده فوق به کارآفرینی و خلق ثروت دانش‌بنیان در راستای رفع نیازهای کشور اشاره شده است، نکته قابل ذکر این است که این مهم نیاز به قانونگذاری نداشته و هم اکنون از طریق وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری در حال اجرا بوده و پارک‌های علم و فناوری و شرکت‌های دانش‌بنیان در حوزه‌های مختلف در حال فعالیت هستند. از سوی دیگر هدف کلی از تأسیس

ستاد توسعه زیست فناوری «ارتقای دانش و فناوری‌های زیستی به منظور کسب ثروت و رفاه عمومی» تعیین شده است، که بخشی از ماده حاضر هم‌پوشانی‌های قابل توجهی با اهداف و وظایف این ستاد دارد. - در همین زمینه «قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات» مصوب ۱۳۸۹/۰۸/۰۵ مجلس شورای اسلامی در ۱۳ ماده به‌انحای مختلف به حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان اقدام نموده است که رفع نیازهای اساسی کشور از طریق تولیدات این شرکت‌ها و مؤسسات یکی از اهداف اساسی این قانون بوده است.

- با توجه به تکلیف تعیین شده - ایجاد اتاق ارتباط صنعت و تجارت - و تحمیل هزینه‌هایی برای دولت و عدم مشخص نمودن منابع هزینه‌ها در طرح پیشنهادی، این ماده مغایر با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است.

پیشنهاد: با توجه به ارزیابی صورت گرفته، پیشنهاد حذف این ماده مطرح می‌شود.

ماده (۹)

دولت موظف است نیازهای آموزش عالی کشور در راستای جهش تولید و ثروت‌سازی را بهترین داشبرد مدیریت آموزش عالی ذی‌ربط در سطوح ملی و بین‌المللی و تدوین روند آموزش عالی کشور در بخش‌های مرتبط و انطباق آن با سامانه علمی جهش‌ساز و ثروت‌ساز را آنالیز وضعیتی نماید.

ارزیابی ماده (۹)

- موضوعاتی مانند جهش تولید و ثروت‌سازی از جمله موضوعاتی هستند که در قالب طرح «جهش تولید دانش‌بنیان» به تفصیل مورد بحث قرار گرفته و توسط کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی نیز به تصویب رسیده است و در دستورکار صحن قرار دارد. بنابراین طرح مجدد و قانونگذاری درباره آن زائد است.

- با توجه به جلسات برگزار شده با طراحان طرح حاضر و مفاد ماده (۱) این طرح که به نوعی بیان‌کننده هدف و منظور طرح است، ماده حاضر (ماده ۹) با هدف طرح و همچنین دلایل توجیهی مطابقت ندارد. - ماده فوق فاقد ضابطه و ملاک اجرایی است، زیرا دولت را مکلف به «آنالیز وضعیتی» نموده است و استفاده از این عبارت به روشنی بیان‌کننده مأموریت تعیین شده برای دولت نیست و در صورت تصویب به هنگام اجرا با اخلال مواجه می‌شود. همچنین اصطلاحاتی مانند «سامانه علمی جهش‌ساز و ثروت‌ساز» نیاز به تدقیق بیشتر دارند، زیرا منظور طراح از آن در ماده حاضر به روشنی مشخص نیست که تمامی موارد فوق را می‌توان مغایر با جزء «۳» و «۴» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری است. - استفاده از عبارات بیگانه مانند «داشبرد» و «آنالیز» در این ماده مصداق استفاده از واژه‌های بیگانه بوده و مغایر اصل پانزدهم قانون اساسی است.

پیشنهاد: با توجه به ارزیابی صورت گرفته، پیشنهاد حذف این ماده مطرح می‌شود.

ماده (۱۰)

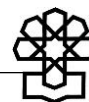
دولت باید با ارائه برنامه روند آموزش عالی کشور در بخش‌های سیاستگذاران و ذی‌نفعان حاکمیتی و خصوصی آموزش عالی جهت اجرای سیاست‌های انطباقی و اجرای برنامه‌های ذی‌ربط آموزش عالی در بخش‌های مرتبط و فاقد اقدام به‌وسیله ایجاد ظرفیت‌های جدید و استفاده از ظرفیت‌های موجود کم کارکرد و بازنگری و ارائه مشاوره درخصوص برنامه‌های آموزشی (Curriculum) در راستای پاسخگویی به نیازهای ملی و منطقه‌ای، فناوری‌های روز مرتبط در مرزهای دانش (مرجعیت علمی) به تفکیک رشته و مقطع تحصیلی و ایجاد ظرفیت‌های علمی جایگزین برای متقاضیان خروج از کشور با هدف ممانعت از خروج نخبگان زیستی و ثروت‌آفرینی، نظام مناسب برای سیاستگذاران، ذی‌نفعان، اساتید، دانشجویان و ارائه‌کنندگان خدمات به‌منظور تحقق هرچه بهتر پاسخگویی به نیازهای جامعه را مستقر نماید.

ارزیابی ماده (۱۰)

– ماده فوق بسیار طولانی بوده و شامل موارد و نکات متعددی است که همگی در یک ماده مطرح شده است و منجر به گرانباری آن شده، بنابراین مغایر با اصل ایجاز است. همچنین متن ماده فوق دارای ۱۲۰ کلمه است که تمامی آن در قالب یک جمله بیان شده است که تنظیم آن به شکل حاضر بر ابهام آن افزوده و نمی‌توان منظور طراح را به‌صورت دقیق دریافت نمود. ازسوی دیگر عبارات سیاستگذاران و ذی‌نفعان حاکمیتی»، «سیاست‌های انطباقی»، «برنامه‌های ذی‌ربط آموزش عالی»، «بخش‌های مرتبط و فاقد اقدام»، «ظرفیت‌های جدید»، «ظرفیت‌های موجود کم کارکرد»، «نیازهای ملی»، «نیازهای منطقه‌ای»، «فناوری‌های روز مرتبط در مرزهای دانش»، «نخبگان زیستی» و «ارائه خدمات» در این ماده دارای ابهام بوده و لازم است که به‌صورت شفاف تعریف شوند. بنابراین مفاد این ماده مغایر با جزء «۳» از بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری است.

– استفاده از واژه Curriculum مصداق استفاده از واژگان بیگانه بوده و مغایر با اصل پانزدهم قانون اساسی است.

– ارتباط ماده (۱۰) که به مسائل مختلف آموزش عالی از جمله مسئله و نیازمندی در این حوزه پرداخته، با هدف طرح که به مرجعیت‌سازی دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی است، مشخص و روشن نیست. به بیان دیگر اینکه چگونه این ماده منجر به تحقق هدف طرح می‌شود مبهم است. ازسوی دیگر بسیاری از موارد و نکات اشاره شده در متن ماده هم اکنون جزئی از امور جاری وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و حتی دانشگاه آزاد اسلامی، معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری (شامل بنیاد ملی نخبگان) است. برای مثال اختیار بازنگری رشته‌های تحصیلی و

برنامه‌های درسی اکنون به بسیاری از دانشگاه‌های واجد شرایط تفویض شده و این مهم توسط دانشگاه‌ها صورت می‌پذیرد. این بدین معنی است که در این حوزه‌ها خلأ قانونی جهت تدوین و تصویب قانون جدید وجود ندارد.

- برخی از موارد مطرح در ماده (۱۰) قبلاً در اسناد بالادستی مورد اشاره قرار گرفته است، برای مثال مورد ۵ از اهداف کلان سند راهبردی کشور در امور نخبگان به «مدیریت هدفمند گردش نخبگان و پیشگیری از خروج نخبگان از چرخه خدمت به جامعه» اشاره دارد، بنابراین ذکر مجدد آنها با هدف تبدیل به قانون، زائد بوده و این مهم از سوی بنیاد ملی نخبگان در حال پیگیری است.

- هرچند که منظور از نظام مناسب سیاستگذاری در متن ماده فوق دارای ابهام است، اما نکته مهم دیگر به استقرار این نظام برمی‌گردد که با توجه به معنای واژه «استقرار» می‌تواند به برقراری پدیده مورد نظر اشاره داشته باشد، که در این صورت برقرار نمودن یک نظام دیگر به جای نظام موجود سیاستگذاری هزینه‌هایی را بر بودجه عمومی کشور تحمیل خواهد نمود که مغایر با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است. **پیشنهاد:** با توجه به موارد مطرح شده فوق پیشنهاد حذف این ماده مطرح می‌شود.

ماده (۱۱)

دولت موظف است با ایجاد کرسی اخلاق زیستی کشور و برگزاری کرسی‌های نظریه‌پردازی اخلاق زیستی و عقد تفاهمنامه همکاری علمی، تبادل استاد و دانشجو بین حوزه، دانشگاه و مراجع ملی و بین‌المللی، اخلاق حرفه‌ای زیستی مبتنی بر ارزش‌های ایرانی - اسلامی را توسعه دهد.

ارزیابی ماده (۱۱)

- هرچند که کرسی اخلاق زیستی در دانشگاه‌ها و مراکز علمی کشور وجود ندارد، اما مرکز تحقیقات و کرسی حقوق بشر، صلح و دموکراسی دانشگاه شهید بهشتی اقدام به ایجاد گروه اخلاق زیستی نموده است که بسیاری از فعالیت‌های مذکور در ماده فوق را پوشش می‌دهد، بنابراین با توجه به موجود بودن ظرفیت‌های مورد نیاز جهت پیگیری فعالیت‌ها، به نظر می‌رسد نیازی به قانونگذاری در این خصوص نیست. - با در نظر گرفتن قانون تشکیل هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی و پژوهشی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی و ماده (۱) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، به دانشگاه‌ها و مراکز علمی و پژوهشی دارای مجوز از شورای گسترش آموزش عالی وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی این اختیار داده شده است تا در چارچوب مصوبات و آیین‌نامه‌های مصوب هیئت امنای خود عمل نمایند، از این رو ایجاد کرسی اخلاق زیستی در یکی از دانشگاه‌ها و مراکز علمی کشور که دارای شرایط فوق باشد و فعالیت‌های دیگری همچون عقد تفاهمنامه همکاری علمی، تبادل استاد و دانشجو و مواردی از این قبیل نیازی به قانونگذاری از سوی مجلس شورای اسلامی نداشته و در چارچوب آیین‌نامه‌های داخلی آنها قابل انجام است. از سوی دیگر به نظر می‌رسد

فعالیت‌های علمی در این زمینه به میزان قابل توجهی گسترش یافته باشد که نیازی به برقراری ترتیبات جدید نیست، که برای نمونه می‌توان به مجله علمی - پژوهشی اخلاق زیستی اشاره کرد که توسط دانشگاه شهید بهشتی منتشر می‌شود.

- تفاوت «کرسی اخلاق زیستی» و «کرسی نظریه‌پردازی اخلاق زیستی» در این ماده محل ابهام است.
- مصادیق «مراجع ملی و بین‌المللی» و تعریف «اخلاق حرفه‌ای زیستی» دارای ابهام بوده و لازم است مشخص شود.

- ایجاد کرسی اخلاق زیستی منجر به تحمیل هزینه‌هایی به بودجه عمومی کشور خواهد شد و از آنجایی که منابع مالی آن نیز از سوی طراح/طراحان پیش‌بینی نشده است، از این رو مغایر با اصل هفتاد و پنجم قانون اساسی است.

پیشنهاد: با توجه به موارد اشاره شده فوق، پیشنهاد حذف این ماده ارائه می‌شود.

ماده (۱۲)

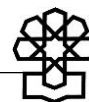
دولت مکلف است با رصد اخلاق حرفه‌ای زیستی در اقدامات علمی مرتبط در همراهی با نقشه جامع علمی کشور و اعلام، توصیه، استحضاریه، خطاب و اعلان به دستگاه‌ها و محققان در راستای آگاهی‌بخشی اخلاق حرفه‌ای، سامانه دیده‌بانی و آسیب‌شناسی اخلاق زیستی را طراحی و مستقر نماید.

ارزیابی ماده (۱۲)

- مرتبط با موضوع ماده (۱۲)، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی اقدام به راه‌اندازی سامانه ملی اخلاق در پژوهش‌های زیست پزشکی نموده است. این مهم نشان می‌دهد رصد اخلاق حرفه‌ای زیستی فعالیت نیست که نیاز به قانون مجزا داشته باشد، به طوری که دستگاه‌های مرتبط خود اقدامات مشابهی در این خصوص انجام داده‌اند. در بحث کلان‌تر کارگروه‌های متعددی در زمینه اخلاق در پژوهش در دانشگاه‌ها تشکیل شده است که در زمینه‌های علمی مرتبط با تحقیقات زیستی نیز می‌توان عملکردی مشابهی با بخشی از متن ماده (۱۲) را از آنان شاهد بود.

- در ارتباط با موضوع ماده فوق اقدام ملی ۷ از راهبرد کلان ۲ نقشه جامع علمی کشور نیز به «طراحی سازوکار اجرایی و تعیین متولی تدوین ترویج و نظارت بر اخلاق حرفه‌ای و معیارها و ضوابط رفتاری در محیط‌های علمی و پژوهشی» اشاره داشته است. بنابراین الزامی به تدوین و تصویب قانون در این زمینه وجود ندارد و دستگاه‌های اجرایی می‌توانند در راستای اجرایی‌سازی این بخش از نقشه جامع علمی کشور اقدامات لازم را با توجه به اختیارات خود انجام دهند.

- عبارات «اخلاق حرفه‌ای زیستی»، «توصیه»، «استحضاریه»، «خطاب» و «اعلان» فاقد تعریف مشخص و دارای ابهام است.

- تعریف و سازوکار مشخص برای «سامانه دیده‌بانی و آسیب‌شناسی اخلاق زیستی» در این طرح ارائه نشده است.

- طراحی و استقرار هر سامانه‌ای بدون شک با تحمیل هزینه‌هایی برای بودجه عمومی کشور به همراه خواهد بود، که طراحی و استقرار سامانه دیده‌بانی و آسیب‌شناسی اخلاق زیستی نیز از این امر مستثنا نیست. بنابراین با توجه به مشخص نشدن منبع تأمین هزینه‌های ایجاد این سامانه، ماده حاضر مغایر با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی است.

پیشنهاد: با توجه به نکات اشاره شده فوق پیشنهاد حذف این ماده مطرح می‌شود.

سناریوهای پیش‌رو

همان‌طور که ذکر شد زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش در این حوزه و وجود یک مرجعیت علمی مورد اطمینان که در مواقع بحران بتواند قابلیت ارائه مشاوره‌های صحیح و علمی را به مراجع ذی‌ربط تصمیم‌گیر داشته باشد ضروری است، اما مواد این طرح نمی‌تواند به‌علت کثرت ایرادها و اشکال‌ها، هدف فوق را برآورده کند. از این‌رو چند سناریو قابل طرح است که در ادامه آمده است.

۱. ایجاد مرکز راهبردی مقابله با تهدیدات زیستی
۲. تشکیل کمیته دائمی علمی مقابله با تهدیدات زیستی ذیل شورای امنیت کشور
۳. تعیین یکی از دانشکده‌های مرتبط دانشگاه‌های علوم پزشکی (با اولویت دانشگاه‌های مستقر در تهران) به‌عنوان مرجع علمی مقابله با تهدیدات زیستی در کشور
۴. ادغام شوراهای و نهادهای مرتبط و تشکیل شورای جدید
۵. مأموریت به نهادهای علمی وابسته به نیروهای مسلح

سناریوی اول: ایجاد مرکز راهبردی مقابله با تهدیدات زیستی

همان‌گونه که از عنوان سناریوی اول مشخص است، این سناریو به‌دنبال ایجاد مرکزی جامع است که نقاط ضعف موجود در مقابله با تهدیدات زیستی را پوشش داده و نقاط قوت آن را نیز تا حد ممکن ارتقا بخشد و با ایجاد بخش‌های مرتبط مانند کمیته‌های علمی در حوزه‌های حقوق زیستی، اقتصاد زیستی، دام و طیور، گیاه، محیط‌زیست و ...؛ تشکیل گروه‌های بازرسی انسان، دام، گیاه، محیط‌زیست؛ ایجاد مراکز آموزشی و پژوهشی مرتبط؛ ایجاد یا استفاده از آزمایشگاه‌های مرجع موجود و تشکیل بانک‌های اطلاعاتی در این زمینه، ساختار نسبتاً گسترده، اما همه‌جانبه‌ای در این زمینه ایجاد نماید. این مرکز می‌تواند وابسته به کمیته عالی امنیت زیستی که ذیل شورای عالی امنیت ملی تشکیل می‌شود باشد و با تعیین سهم سایر دستگاه‌ها در تحقق سیاست‌های مقابله با تهدیدات زیستی، راهبری و نظارت بر اجرای

سیاست‌ها و هماهنگی میان دستگاه‌ها در راستای اجرایی شدن مأموریت‌ها، نقش مهمی در مقابله با تهدیدات زیستی ایفا نماید.

مزایا: در کنار هم قرار گرفتن تمامی عناصر مورد نیاز برای راهبری و تصمیم‌سازی جهت مقابله با تهدیدات زیستی؛ وجود کمیته‌های علمی در حوزه‌های مختلف موضوعی؛ نزدیکی خروجی مرکز به مرجع تصمیم‌گیر. **معایب:** ایجاد ساختار گسترده و اضافه شدن ساختاری جدید به ساختارهای موجود در کشور؛ خارج بودن قانونگذاری برای شورای عالی امنیت ملی از حدود اختیارات مجلس شورای اسلامی؛ مغایرت با اصل هفتادوپنجم قانون اساسی و تحمیل هزینه برای دولت؛ مغایرت با بند «۱۰» سیاست‌های کلی نظام اداری در خصوص چابک‌سازی نظام اداری.

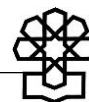
سناریوی دوم: تشکیل کمیته دائمی علمی مقابله با تهدیدات زیستی ذیل کمیته دائمی پدافند غیرعامل کشور

این سناریو در پی ایجاد کمیته‌ای علمی ذیل کمیته دائمی پدافند غیرعامل کشور و متشکل از متخصصان علمی این حوزه است تا از این طریق دانشمندان و متخصصان علمی بتوانند نظرات کارشناسی خود در ارتباط با تهدیدات زیستی را در اختیار کمیته دائمی و سطوح بالاتر قرار دهند. در این سناریو با مصوبه مجلس شورای اسلامی، عالی‌ترین مقام سازمان پدافند غیرعامل مسئول ایجاد کمیته علمی دائمی خواهد بود که اعضای آن را علاوه بر نمایندگان دستگاه‌های مرتبط مانند وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، علوم، تحقیقات و فناوری، جهاد کشاورزی و ...، چند نفر خبره دانشگاهی نیز تشکیل خواهند داد.

مزایا: استفاده از ظرفیت سازمان پدافند غیرعامل و قرارگاه زیستی ذیل این سازمان جهت بررسی وضعیت موجود و احتمال تهدیدات زیستی در کشور، اتصال به ستاد کل نیروهای مسلح؛ عدم تحمیل هزینه به بودجه عمومی کشور و ایجاد ساختار جدید؛ قابلیت قانونگذاری توسط مجلس شورای اسلامی. **معایب:** تجربه ناموفق سازمان پدافند غیرعامل از همکاری سایر دستگاه‌ها در امور مرتبط، احتمال همکاری ضعیف دستگاه‌ها برای در اختیار گذاشتن داده‌های مورد نیاز.

سناریوی سوم: تعیین یکی از دانشگاه‌های علوم پزشکی (با اولویت دانشگاه‌های مستقر در تهران) به عنوان مرجع علمی مقابله با تهدیدات زیستی در کشور

در این سناریو با حفظ تمامی ساختارهای موجود و استفاده از ظرفیت نظام دانشگاهی کشور، یکی از دانشکده‌های دارای گروه علمی کاملاً مرتبط با موضوع می‌تواند عهده‌دار مرجعیت علمی و مشاوره به نهادهای تصمیم‌گیر در این حوزه باشد. نکته مهم در این زمینه الزام نهادهای تصمیم‌گیر به استفاده از نظرات علمی گروه مرجع در رخدادهای مربوطه است. در این سناریو مجلس شورای اسلامی با گذراندن

مصوبه‌ای وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی را مکلف به تعیین یکی از دانشکده‌های مرتبط با موضوع تهدیدات زیستی به‌منظور تشکیل گروه علمی مرجع مقابله با تهدیدات زیستی می‌نماید. همچنین در این سناریو نهادهای مرتبط نیز مکلف به ارائه داده‌های مورد نیاز به این گروه جهت اعلام موضع به نهادهای تصمیم‌گیر هستند.

مزایا: تأثیرپذیری اندک از فضای سیاسی؛ قابلیت اعتمادپذیری بالا در جامعه؛ قابلیت قانونگذاری ازسوی مجلس شورای اسلامی.

معایب: احتمال همکاری ضعیف دستگاه‌ها به‌منظور در اختیار گذاشتن داده‌های مورد نیاز؛ دوری از نهادهای سیاستگذار و تصمیم‌گیر.

سناریوی چهارم: ادغام شوراهای و نهادهای مرتبط و تشکیل شورای جدید

همان‌گونه که گزارش پیش‌رو ذکر شد، برخی از نهادها و دستگاه‌ها هم‌اکنون مأموریت‌هایی درخصوص مقابله با تهدیدات زیستی برعهده دارند. اما طرح حاضر هرچند به شکلی مبهم، به‌دنبال ایجاد بستری جهت مرجعیت علمی در این زمینه است که در مأموریت‌های دستگاه‌ها و نهادهای موجود چنین گزاره‌ای مشاهده نمی‌شود. ازسوی دیگر بررسی‌ها نشان می‌دهد شورای ایمنی زیستی و قرارگاه پدافند زیستی نهادهایی هستند که مأموریت‌ها و وظایف آنها به اهداف طرح حاضر قرابت بیشتری دارد. بدین ترتیب یکی از سناریوها می‌تواند ادغام شورای ایمنی زیستی و شورای عالی پدافند زیستی و تشکیل شورای عالی مقابله با تهدیدات زیستی با رعایت مفاد بندهای «۸» و «۱۴» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری باشد. در این صورت علاوه بر مأموریت‌هایی که دو شورای مذکور دارند، تشکیل کمیته یا کمیته‌های علمی ذیل این شورا با هدف تبدیل شدن به مرجع علمی در زمینه تهدیدات زیستی می‌تواند به‌عنوان مأموریت جدید آن تعریف شود.

مزایا: کاهش ساختارهای موجود از طریق ادغام آنها؛ عدم تحمیل هزینه جدید برای دولت؛ قابلیت ایجاد انسجام بیشتر میان دستگاه‌ها.

معایب: احتمال به حاشیه رفتن برخی از مأموریت‌های قبلی دستگاه‌های ادغام شده، مقاومت دستگاه‌ها در برابر ادغام.

سناریوی پنجم: مأموریت به نهادهای علمی وابسته به نیروهای مسلح

یکی از انتقادهای اساسی وارده به دستگاه‌های دولتی در هنگام مواجهه به تهدیدات زیستی بنابه اظهار کارشناسان، سیاست‌زدگی آنهاست. حال با توجه به حساسیت موضوع، یکی از راهکارهای پیشنهادی تشکیل گروه مرجع علمی در نهادی خارج از دستگاه دولت است. از آنجایی که نیروهای مسلح نیز دارای نهادهای علمی وابسته هستند، از این‌رو در صورت محرز شدن وجود توانایی علمی درخصوص علوم مرتبط

با مسئله تهدیدات زیستی می‌توانند این مأموریت را برعهده داشته باشند. علاوه بر این نیروهای مسلح به جهت فراقوه‌ای بودن و عدم وابستگی به جریان‌های سیاسی و حزبی و همچنین واکنش سریع به مسائل و موضوعات مرتبط دارای ویژگی‌های برجسته‌ای هستند.

مزایا: فراقوه‌ای بودن؛ ویژگی واکنش سریع به حوادث و اتفاقات، ثبات بیشتر نسبت به دستگاه‌های دولتی (البته این مهم نیازمند رعایت ظرافت‌های قانونی در بحث تفکیک قوا و صلاحیت‌ها و شئون رهبری است). معایب: تعداد کمتر نهادهای علمی وابسته به نیروهای مسلح در مقایسه با دولت؛ بالا رفتن حساسیت نسبت به موضوع و نگرانی در خصوص مانع ایجاد شدن برای فعالیتهای تحقیقاتی زیستی.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

با همه‌گیری ویروس کووید - ۱۹ از اواخر سال ۱۳۹۸ و آثار و صدمات جبران ناپذیر در ابعاد مختلف - به‌ویژه سلامت، اقتصاد و آموزش - و کشته شدن بیش از ۱۳۰ هزار نفر بر اثر این بیماری در بازه زمانی فوق، لزوم توجه به موضوع تهدیدات زیستی بیش از پیش اهمیت یافت. در همین زمینه طرح «زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی (برنامه راهبردی و مرکز جمعیت علمی مقابله با تهدیدات زیستی)» در مجلس شورای اسلامی اعلام وصول شد. هدف از این طرح ایجاد گروه مرجع علمی برای ارائه نظرات و مشاوره‌های علمی و فنی دقیق درباره موضوعات و مسائل مختلف مرتبط با تهدیدات زیستی به نهادهای سیاستگذار و تصمیم‌گیر بوده است. در همین زمینه بررسی‌ها نشان داد که در کشور برای مقابله با تهدیدات زیستی اسناد و نهادهای متعددی پیش‌بینی شده است، اما تجربه کرونا آشکار کرد که این نهادها از هماهنگی و انسجام کافی برای مواجهه با تهدیدات نوظهور برخوردار نیستند و نتوانستند واکنش سریع و مناسبی مبتنی بر علم روز در شرایط بحرانی کشور داشته باشند. همچنین، با وجود ساختارهای متعدد موجود که در گزارش به آنها پرداخته شد به‌نظر می‌رسد نیازی به ایجاد ساختاری جدید و هزینه‌بر در این خصوص نیست، بلکه وجود مرجعی علمی واکنش سریع در حدود امکانات موجود و کارکردی مشخص که مورد قبول نهادهای مختلف (به‌خصوص امنیتی و سلامت) باشد کفایت می‌کند.

صرف‌نظر از اهمیت موضوع و هدف طرح که ایجاد یک مرجع علمی برای مقابله با تهدیدات زیستی است، این طرح دارای ایرادهای متعددی است، از جمله عدم انسجام در مواد به‌گونه‌ای که اغلب آنها به موضوعاتی که با هدف طرح در ارتباط نبوده‌اند پرداخته، همچنین هر کدام از مواد خود نیز دارای ایرادهای اساسی از جمله ابهام در متن هستند، که از مجموع آنها نمی‌توان «زیرساخت‌سازی مرجعیت دانش جهت مقابله با تهدیدات زیستی» را برداشت نمود. همچنین به‌دلیل وجود مغایرت‌های مختلف و

متعدد با قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری پیشنهاد حذف مواد مختلف این طرح داده شده است.

در این خصوص پس از بررسی‌های کارشناسی پیشنهاد جایگزینی مواد زیر با مواد طرح ارائه شده است:

ماده واحد پیشنهادی:

نحوه مقابله علمی با تهدیدات زیستی

ماده واحد: کمیته علمی مقابله با تهدیدات زیستی با هدف تحلیل و ارزیابی داده‌های علمی و شرایط موجود در خصوص تهدیدات زیستی مبتلابه و پیش‌روی کشور و ارائه مشاوره و پیشنهاد‌های حاصل از بررسی‌ها به کمیته دائمی پدافند غیرعامل کشور، با استفاده از امکانات جاری و بدون گسترش ساختار و تشکیلات و با ساماندهی نیروهای موجود ذیل این کمیته و با حضور نمایندگان علمی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، علوم، تحقیقات و فناوری، جهاد کشاورزی، سازمان محیط‌زیست، وزارت اطلاعات، سازمان انرژی اتمی، جهاد دانشگاهی، ستاد کل نیروهای مسلح و با ریاست سازمان پدافند غیرعامل و حضور هشت خبره دانشگاهی (پنج نفر با معرفی وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سه نفر با معرفی وزیر علوم، تحقیقات و فناوری) در حوزه‌های مقرر در تبصره «۱» ایجاد خواهد شد.

تبصره «۱»- تهدیدات زیستی موضوع این قانون به هر عاملی اعم از زنده و غیرزنده، طبیعی یا غیرطبیعی اطلاق می‌شود که می‌تواند به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم موجب خسارت جبران‌ناپذیر به سلامتی یک بخش، گروه، قشر و یا همه جامعه شود و شامل حوزه‌های آب، هوا، خاک، غذا و دارو، گیاه، اشعه، دام و طیور و انسان می‌شود.

تبصره «۲»- مصوبات و تصمیمات کمیته دائمی پدافند غیرعامل برای کلیه دستگاه‌های اجرایی لازم‌الاجراست و تخطی از اجرا مستوجب مجازات ماده (۵۷۶) قانون مجازات اسلامی به پیشنهاد سازمان پدافند غیرعامل از طریق مراجع قضایی است.

تبصره «۳»- کلیه دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۲۹) قانون برنامه ششم توسعه، نهادها، مؤسسات دولتی و غیردولتی مکلف به ارائه آمار، اطلاعات و تحقیقات مورد نیاز کمیته دائمی پدافند غیرعامل کشور هستند.

منابع و مأخذ

۱. قانون ایمنی زیستی مصوب مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸.
۲. سند راهبردی پدافند زیستی در حوزه انسان، مصوب سازمان پدافند غیرعامل، ۱۳۹۲.
۳. سند مرزبانی زیستی، مصوب سازمان پدافند غیرعامل، ۱۳۹۶.
۴. طرح جامع میکروبی کشور، مصوب شورای عالی امنیت ملی، ۱۳۷۸.
۵. سند راهبردی پدافند غیرعامل منابع و ذخایر ژنتیکی کشور، ۱۳۹۶.

۶. نظام عملیاتی پدافند زیستی کشور (پیش‌نویس)، مصوب سازمان پدافند غیرعامل.
۷. سیاست‌های کلی نظام سلامت، ابلاغی مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹.
۸. قانون تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، مصوب مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۴.
۹. قانون مدیریت بحران، مصوب مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۸.
۱۰. قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور، مصوب مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷.
۱۱. احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، مصوب مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۶.
۱۲. سند جامع علم و فناوری در حوزه دفاعی و امنیتی جمهوری اسلامی ایران، شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۹.
۱۳. مدرسی، محمدحسین و هومن، کاغذیان. امنیت زیستی کاربردی برای آزمایشگاه‌های علوم زیستی، تهران، بسیج جامعه پزشکی، ۱۳۸۹.
۱۴. غلامی، بهادر. ضرورت‌ها و الزامات ارتقای امنیت و دفاع زیستی کشور (با تأکید بر بیوتروریسم). گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹.
۱۵. جلالی، غلامرضا و حسن، عراقی‌زاده. پدافند زیستی، نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی، سال چهارم، ش ۱، ۱۳۹۹.
۱۶. درجه، میلاد و فرشاد، نجفی‌پور. مبانی پدافند زیستی حوزه انسانی، کرج، نارین رسانه، ۱۳۹۵.

